

Izdavaštvo muzejskih publikacija za osobe s intelektualnim poteškoćama

Androlić, Anamaria

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:421039>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
DVOPREDMETNI DIPLOMSKI STUDIJ MUZEOLOGIJE I
BIBLIOTEKARSTVA
ak. god. 2020./2021.

Anamaria Androlić

**Izdavaštvo muzejskih publikacija za osobe s
intelektualnim poteškoćama**

Diplomski rad

Mentori: prof.dr.sc. Žarka Vujić
izv. prof.dr.sc. Ivana Hebrang Grgić

Zagreb, rujan 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da niti jedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da ni jedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da niti jedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj:

1. UVOD.....	1
2. OSOBE S INVALIDITETOM.....	3
2.1. INTELEKTUALNE POTEŠKOĆE	3
2.2. LAKO ČITLJIVE PUBLIKACIJE	6
2.3. SMJERNICE ZA GRAĐU LAGANU ZA ČITANJE	8
3. NAKLADNIŠTVO I MUZEJSKO IZDAVAŠTVO U HRVATSKOJ	12
4. MUZEJSKE PUBLIKACIJE	16
4.1. PODJELA MUZEJSKIH PUBLIKACIJA.....	17
4.1.1. Znanstveno i stručno izdavaštvo.....	18
4.1.2. Izdavaštvo kao sredstvo promidžbe	19
4.1.3. Izdavaštvo novih medija	21
4.2. MDC I PROJEKT EDUCIRANJA MUZEJSKIH PROFESIONALACA ZA STVARANJE DOBRIH PUBLIKACIJA	23
4.2.1. ICOM-ov priručnik za izdavanje	26
5. IZDAVAČKI PROJEKTI I PRILAGODBA PRISTUPA ZA OSOBE S INVALIDITETOM	29
5.1. PRIMJERI MUZEJSKIH PUBLIKACIJA I AKTIVNOSTI NAMIJENJENIH OSOBAMA S INVALIDITETOM U HRVATSKOJ	29
5.1.1. Muzej grada Zagreba	29
5.1.2. Tiflološki muzej.....	31
5.1.3. Arheološki muzej Istre (COME-IN!).....	33
5.1.4. Muzejska udruga istočne Hrvatske (Muzej za sve)	34
5.2. SMITHSONIAN INSTITUTION KAO INOZEMNI PRIMJER DOBRE PRAKSE UKLJUČIVANJA OSOBA S INTELEKTUALNIM POTEŠKOĆAMA.....	36
6. INKLUZIJA OSOBA S INTELEKTUALNIM POTEŠKOĆAMA U MUZEJSKU DJELOVATNOST POMOĆU MUZEJSKIH PUBLIKACIJA	38
6.1. Informacije za sve: Europski standardi za izradu lako razumljivih informacija.....	39
6.2. SLIKOVNICA <i>NINO TE VODI PO KARLOVCU</i>	42
6.3. LAKO RAZUMLJIVE (DJEČJE) KNJIGE POVEZANE S MUZEJIMA	43
6.4. IVAN MEŠTROVIĆ: LAKO RAZUMLJIVA KNJIGA	45

6.5. DODATNA SAZNANJA IZ KOMUNIKACIJE S MUZEJSKIM DJELATNICIMA TE ČLANOVIMA JEDNE UDRUGE I OBRAZOVNOG CENTRA	49
7. ZAKLJUČAK	54
8. LITERATURA.....	56
SAŽETAK.....	62
SUMMARY.....	63

1. Uvod

Cilj diplomskog rada je istražiti razinu razvijenosti, učestalosti i načina izrade muzejskih publikacija koje su namijenjene ciljanoj skupini korisnika, osobama s intelektualnim poteškoćama. U radu će se temi pristupiti interdisciplinarno, spajajući izdavaštvo i publikacije s muzejima.

U početnom dijelu rada definirat će se intelektualne poteškoće, podijeliti prema stupnjevima, navesti zastupljenost osoba s intelektualnim poteškoćama u Republici Hrvatskoj i svijetu te predstaviti smjernice o publikacijama laganim za čitanje. U radu će se ukratko definirati i izdavaštvo te povezati publikacije s muzejima kao jedan od oblika komunikacije između muzejskih djelatnosti i korisnika. Izdavaštvo označava sveukupnu izdavačku djelatnost. S druge strane riječ naklada označava tiskanje, objavljivanje knjiga, a nakladnik se definira kao poduzetnik koji objavljuje i prodaje knjige. U svrhu pisanja ovoga rada termin nakladništvo i izdavaštvo koristit će se kao istoznačnice. Definirat će se podjela muzejskih publikacija te navesti smjernice o nastanku dobre muzejske publikacije. Odabrani primjeri publikacija, vezani uz muzejske publikacije za osobe s mentalnim poteškoćama, će se ukratko prikazati s obzirom na njihovo uređivanje i navođenje bibliografskih podataka. Nadalje, kratak dio rada osvrnuti će se i na rad Muzejskog dokumentacijskog centra koji je prepoznat, između ostalog, i kao matična ustanova koja prikuplja stručnu muzeološku literaturu. Kako su muzejske publikacije za osobe s intelektualnim poteškoćama u manjini na području Republike Hrvatske rad će se bazirati na proučavanju i prezentiranju ostvarenih izdavačkih projekata te će se naglasiti njihova važnost. Neki od primjera koji će se predstaviti i analizirati u radu su: prva knjiga u nakladničkom nizu „Lako razumljiva knjiga“ Muzeja Ivana Meštrovića - Ivan Meštrović te *Nino te vodi po Karlovcu*, lako čitljiva slikovnica koju je financirao grad Karlovac, a izdao Savez udruga osoba s invaliditetom Karlovačke županije. Rad će se dotaknuti teme lako čitljiva knjiga te povezati s temom muzejskih publikacija.

Ono što je pokrenulo razmatranje pisanja ovakve vrste diplomskog rada je želja za povećanjem inkluzivnosti osoba s invaliditetom u rad muzejskih institucija. Muzejske publikacije jedinstveni su primjerci koji prate rad muzeja i uspostavljaju komunikaciju s njihovim korisnicima, spona su između muzeja i publike te produžuju život izložaba. Od muzejskih kataloga preko vodiča kroz izložbu do publikacija koje su lako čitljive, a potiču radoznalost i učenje o kulturnoj baštini, sve su to segmenti koji malim koracima mogu pomoći

u povezivanju muzeja sa svim njihovim korisnicima te uistinu pružiti jednaku razinu usluga svima.

2. Osobe s invaliditetom

Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom navodi sljedeće: “Osoba s invaliditetom, po ovom Zakonu, je osoba koja ima trajno ograničenje, smanjenje ili gubitak sposobnosti izvršenja neke fizičke aktivnosti ili psihičke funkcije primjerene životnoj dobi, nastale kao posljedica oštećenja zdravlja...”¹. “Oštećenje zdravlja je nedostatak, gubitak ili nepravilnost anatomske građe, fiziološke ili psihičke funkcije. Invaliditet je trajno ograničenje, smanjenje ili gubitak (koje proizlazi iz oštećenja zdravlja) sposobnosti izvršenja neke fizičke aktivnosti ili psihičke funkcije”.² Razlikuje se nekoliko oblika invaliditeta, neki od njih su: oštećenje sluha, oštećenje vida, oštećenja govorno-glasovnih funkcija, oštećenja središnjeg živčanog sustava, oštećenja lokomotornog sustava (osobe gube ravnotežu ili su nepokretne pri čemu su potrebni preparati za kretanje: štap, kolica, proteze...), oštećenja perifernog živčanog sustava, oštećenja organa i organskih sustava (dišni, probavni...), mentalna retardacija, autizam, duševni poremećaji i ostali oblici invaliditeta. Prema statističkim podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo u Republici Hrvatskoj je 2019. godine procijenjen broj od 511 281 osoba koje su prijavljene u registar te definirane kao osobe s nekim od oblika invaliditeta. Prema statistici brojka predstavlja 12,4% od ukupnog broja stanovništva Republike Hrvatske. Najveći postotak osoba s invaliditetom čini dobna skupina iznad 65 godina, a najmanji u dječjoj dobi u udjelu od 9% (od navedene brojke).³

2.1. Intelektualne poteškoće

Inteligencija dolazi od latinske riječi *intellegentia*, koja u prijevodu glasi razboritost, odnosno razum ili vještina.⁴ Značenje pojma se s godinama mijenjalo i nadograđivalo, od prvobitne svojevrsno jedinstvene opće inteligencije do njezinih različitih vrsta. Jedan od poznatijih psihologa (teoretičara inteligencije) Howard Gardner 1983. godine iznosi novu teoriju višestruke inteligencije knjigom *Frames of mind*. Osim jedne vrste takozvane opće inteligencije, Gardner zagovara novu teoriju višestrukosti. Opća inteligencija bazirala se na sposobnosti logičnog razmišljanja dok su se s druge strane ostali segmenti ljudske sposobnosti

¹ Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom. // Narodne novine 64/01 Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/1293/Zakon-o-Hrvatskom-registru-o-osobama-s-invaliditetom> (20.4.2021)

² Isto. (20.4.2021)

³ Benjak, T. Izvješće: o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2019.

⁴ Inteligencija. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, cop. 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27600> (20.4.2021)

zanemarivali. Neki od identificiranih vrsta inteligencije navedenih u djelu Howarda Gardnera su: vizualno-prostorna inteligencija, matematička inteligencija, glazbena inteligencija, prirodna inteligencija, interpersonalna inteligencija, lingvističko-verbalna i dr.⁵ Ono što je i danas aktualna problematika je osjetljivost samog pojma. Individualne razlike se još uvijek istražuju i socijalno su osjetljiva tema. Nadalje, rad će se usmjeriti na pojedine stupnjeve intelektualnih poteškoća koje će se povezati s muzejskim korisnicima kao bitnim čimbenicima muzejskog djelovanja te će se kroz istraživanje pokušati staviti apel na jednakost i razumijevanje ciljane skupine korisnika s intelektualnim poteškoćama.

Iako se inteligencija mjeri na različite načine, pojedini psiholozi se služe standardnim IQ (engl. intelligence quotient, kvocijent inteligencije) testovima, drugi razgovorom ili promatranjem, ono što je bitno napomenuti je koliko male razlike utječu na kompletan život pojedinca, njegovo shvaćanje, učenje, razumijevanje i općenito sudjelovanje u zajednici. Intelektualne poteškoće oblik su invaliditeta koji se svrstava u neurorazvojne poremećaje, odnosno poremećaje u razvoju (funkcioniranju središnjeg živčanog sustava). Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema intelektualne poteškoće dijeli na nekoliko kategorija: blaga mentalna retardacija, umjerena mentalna retardacija, teška mentalna retardacija, duboka mentalna retardacija.⁶ Ono što je bitno napomenuti prije nego što će se u radu prezentirati stupnjevi mentalne retardacije je sama terminologija. Pojam mentalna retardacija spominje se u nekoliko oblika. Neki članci navode terminologiju kao što su osobe s posebnim potrebama, osobe s teškoćama u razvoju dok drugi koriste terminologiju osobe s mentalnim nedostatkom te osobe s intelektualnim poteškoćama. Kako termin nije još u potpunosti definiran, a riječ je o osjetljivom pojmu, u radu će se koristiti pojam intelektualne poteškoće, odnosno osobe s intelektualnim poteškoćama.

Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema dokument je priznat od Svjetske zdravstvene organizacije koja koordinira međunarodno javno zdravstvo. Dokument koji se primjenjuje od 1994. godine pod kraticom MKB-10 mijenjati će se 2022. godine pod novim izdanjem (MKB-11). Ono što trenutno dokument izlaže je definicija i klasifikacija intelektualnih poteškoća te će se iz tog razloga koristiti tijekom pisanja ovog rada. Intelektualne poteškoće (mentalna retardacija) u navedenom dokumentu se definira na

⁵ Biografija i glavne teorije Howarda Gardnera. // Thoanorama 16.1.2016. Dostupno na: <https://hr.thpanorama.com/articles/psicologa/howard-gardner-biografija-y-teoras-principales.html> (22.4.2021)

⁶ Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema. // Hrvatski zavod za javno zdravstvo: izdaje Medicinska naklada. / Zagreb: Medicinska naklada, 2012. Str 319. Dostupno na: https://apps.who.int/iris/bitstream/10665/44081/1/9789241547666_hrv.pdf (23.4.2021)

sljedeći način: „Stanje zaostala ili nedovršena (nepotpuna) razvoja uma, koje je posebno karakterizirano oštećenjem sposobnosti koje se očituju za vrijeme razvoja, sposobnosti koje doprinose cjelokupnu stupnju (razvoju) inteligencije, npr. mišljenje, govor, motorika, i sposobnost ostvarivanja društvenog kontakta. Retardacija se može pojaviti samostalno ili udružena s drugim mentalnim ili psihičkim promjenama.“⁷ Mjerenje stupnja mentalne retardacije najčešće se utvrđuje standardnim testovima inteligencije. Bitno je napomenuti kako se intelektualne sposobnosti osobe s vremenom mijenjaju stoga je vrlo važno da se s pojedincom radi svakodnevno.

Blaga mentalna retardacija nosi karakteristike IQ-a u prosjeku između 50 i 69. Osobe obuhvaćene ovim stupnjem retardacije mogu se brinuti same o sebi, obilježavaju ih poteškoće u učenju, a većina osoba s ovim stupnjem retardacije sposobna je za rad i funkcioniranje u društvu. Mentalna dob osobe procjenjuje se na razinu dobi od 9 do 12 godina. Umjerena mentalna retardacija obilježava IQ između 35 i 49, mentalna dob osobe definira se u rasponu od 6 do 9 godina. Osobe s ovim oblikom retardacije mogu u određenim uvjetima živjeti samostalno, ali potrebna im je odgovarajuća potpora zajednice.

Teška mentalna retardacija proteže kvocijent inteligencije od 20 do 34 (mentalna dob od 3 do 6 godina). Osobe dijagnosticirane ovim stupnjem retardacije zahtijevaju stalnu podršku zajednice te rad s njima.

Duboka mentalna retardacija za razliku od teške mentalne retardacije rezultira i promjenama u pokretljivosti osobe, zahtijeva konstantan nadzor te podršku u komunikaciji. IQ osobe na ljestvici se nalazi ispod 20 što karakterizira mentalnu dob ispod treće životne godine.⁸

Kako bi pojam intelektualnih poteškoća (mentalne retardacije) kvalitetnije razumjeli laici i u ovom slučaju muzejski djelatnici, potrebno je razumjeti da intelektualne poteškoće u većini slučajeva nastaju prije 18. godine života, one se ne mogu izliječiti, ali im se može pružiti adekvatan pristup i podrška kako bi se navedena skupina potencijalnih korisnika u potpunosti priključila zajednici. Osim obiteljske i medicinske podrške, osobe s intelektualnim poteškoćama zahtijevaju i zaslužuju potporu zajednice, obrazovnih i kulturnih ustanova kako bi pridonijele društvu te bile njezini ravnopravni članovi. Neke od strategija koje se koriste u komunikaciji s navedenom skupinom su: korištenje ponavljanja, organiziranja

⁷Isto, str. 320.

⁸ Intelektualne teškoće. // Hrvatski savez udruga osoba s intelektualnim teškoćama. Dostupno na: <https://www.savezosit.hr/inelektualne-teskoce/> (24.4.2021.)

(kategoriziranje) i korištenje medijatora (vizualnih i verbalnih). Kako osobe s intelektualnim poteškoćama imaju problema s percipiranjem, bitno je privući pažnju osobe, usmjeriti je prema temi, zadatku, ali razumjeti da je ovakvom tipu osobe pozornost popraćena s mnogim preprekama.⁹ Kulturne institucije, u ovom slučaju muzeji, trebaju raditi na izjednačavanju ljudskih prava, radu na inkluziji svih društvenih skupina te na prilagodbi muzejskog sadržaja za sve korisnike. Lako čitljive publikacije omogućuju osobama s intelektualnim poteškoćama jednostavnije razumijevanje teksta. One su bitan čimbenik pomoću kojeg muzeji mogu pružiti jednaku razinu usluga svim svojim korisnicima.

2.2. Lako čitljive publikacije

U svijetu još uvijek nisu izrađene smjernice koje su isključivo namijenjene za izradu lako čitljivih muzejskih publikacija, namijenjenih osobama s intelektualnim poteškoćama. Stoga će se poglavlje nastaviti prema primjerima IFLA-ine *Sekcije za knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama*, predstaviti će se smjernice za građu laganu za čitanje koje se mogu promotriti kao svojevrsni temelj pri izradi muzejskih publikacija za osobe s intelektualnim poteškoćama.

Kako bi se u potpunosti razumjela građa namijenjena lakom čitanju potrebno je naglasiti postojanje nekoliko razina osoba s poteškoćama u čitanju. Osobe s intelektualnim poteškoćama glavna su skupina na kojima će ovaj rad biti baziran, no potrebno je naglasiti kako lako čitljive publikacije služe i osobama s motoričkim poteškoćama, osobama s autizmom, disleksijom, slabovidnim osobama, osobama s ADHD-om (engl. attention deficit hyperactivity disorder, poremećaj pozornosti s hiperaktivnošću) i drugima. Kako bi se različitom spektru korisnika muzeja pružila jednaka mogućnost razumijevanja i shvaćanja biti postava/izložbe, a pritom i postigao određen stupanj zadovoljstva posjeta, potrebno je prilagoditi muzejske publikacije, postav i vodstvo navedenim ciljanim skupinama korisnika. Iako razumijevanje teksta muzejskih publikacija ovisi o stupnju intelektualnih poteškoća, ono što se u izdavačkom procesu muzeja može napraviti je poveznica između mentalnih poteškoća s osobama koje imaju ADHD, motoričke poteškoće, autizam te formirati svojevrsne publikacije koje će u nekoj mjeri (koliko je to moguće) pokriti nekoliko područja invaliditeta. Potrebno je naglasiti kako uz samu muzejsku publikaciju, bila ona u formi muzejskog

⁹Grbavica, T. Zdravstvena njega osoba s intelektualnim teškoćama: završni rad. Split: Sveučilišni odjel zdravstvenih studija, 2018.

kataloga ili tekstualnog vodiča prilagođenog laganom čitanju, veliku ulogu imaju i djelatnici muzeja (u prvom redu kustosi) koji bi trebali prilagoditi svoje stručno vodstvo različitim skupinama posjetitelja. *Lagano za čitanje* može se definirati pomoću dvije definicije. Prva podrazumijeva jezičnu prilagodbu teksta koja čitatelju olakšava čitanje te čini tekst dostupnijim. Drugi izraz podrazumijeva prilagodbu teksta koji je prilagođen na način da istodobno olakšava čitanje i razumijevanje.¹⁰

IFLA (engl. International Federation of Library Association) je međunarodno tijelo koje zastupa interese knjižničnih i informacijskih usluga te njihovih korisnika. Osnovana je 1927. godine u Edinburghu (Škotska), trenutno je povezana s više od 150 zemalja, a od 1971. godine zasjeda u Nizozemskoj.¹¹ U radu će se za potrebe istraživanja koristiti drugo izdanje IFLA-inih *Smjernica za građu laganu za čitanje* koje su objavljene 2010. godine, a prevedene na hrvatski jezik 2011. godine. Prvo izdanje Smjernica nastalo je 1997. godine, međutim brojna istraživanja i saznanja uzrokovala su potrebu njihovog ponovnog formiranja i preoblikovanja. Važno je napomenuti kako je tek 2005. godine objavljen prijevod prvog izdanja Smjernica iz 1997. godine, a do tada je pojam građe lagane za čitanje bio u većoj mjeri nepoznanica izdavačkoj djelatnosti na hrvatskim prostorima. Njihov nastanak potaknula je potreba za shvaćanjem građe lagane za čitanje i potreba korisnika. Iako još uvijek nisu točno utvrđeni svi savjeti za izdavaštvo (proces na kojemu će se godinama raditi, a u Hrvatskoj je nedavno započeo), postavljene Smjernice pozitivan su početak prilagođavanja publikacija svim korisnicima. Članak glasila Novosti Hrvatskog knjižničarskog društva navodi sljedeće: „Jednostavnost, izbjegavanje simbola i metaforike, objašnjavanje teških i nepoznatih riječi, poštivanje kronološkoga slijeda radnje, pridavanje velike važnosti ilustracijama i grafičkome oblikovanju tekstova, osnovna su pravila kojih se treba pridržavati u sastavljanju građe lagane za čitanje.“¹²

Nadalje, bitno je razdvojiti Smjernice namijenjene osobama s disleksijom koje imaju poteškoća u čitanju i učenju od onih koje su namijenjene osobama s intelektualnim poteškoćama. Osobe s intelektualnim poteškoćama zahtijevaju prilagodbu teksta - od same konstrukcije rečenice, oblika i izgleda teksta, odabira fonta, vizualnih ilustracija, isticanja

¹⁰ Smjernice za građu laganu za čitanje. 2. elektroničko izd. (prema tiskanom izd. iz 2010.) Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Dostupno na: [file:///C:/Users/Filip/Downloads/GradaCitanje_Smjernice%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Filip/Downloads/GradaCitanje_Smjernice%20(2).pdf) (29.4.2021.)

¹¹ About IFLA. // International Federation of Library Associations and Institutions. Dostupno na: <https://www.ifla.org/about> (30.4.2021.)

¹² Gabriel D.M. Građa lagana za čitanje: kako raditi prilagodbu tekstova. // Novosti Hrvatsko knjižničarsko društvo, 61(2013) Dostupno na: <https://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/840> (1.5.2021.)

važnih pojmova, pojašnjenja riječi i slično - kako bi pročitani tekst razumjele. Također, kod ove skupine osoba potiče se i čitanje naglas od strane pratitelja/skrbnika kako bi im usmjerili pažnju, pogotovo ako osoba nije u mogućnosti sama pročitati i razumjeti tekst.¹³ Ono što je još bitno napomenuti je potreba za suradnjom između knjižničara, kustosa, logopeda, profesora hrvatskog jezika, rehabilitatora, drugih stručnjaka i udruga kako bi se podigla svijest o važnosti ovakvih vrsta publikacija, razmijenila saznanja te utvrdile točne informacije koje će unaprijediti izdavaštvo ove kategorije.

Utjecajem informacijske tehnologije koja u ovom slučaju služi kao dodatno sredstvo za širenje dostupnosti građe lagane za čitanje jedan je od važnijih aspekata razlike između Smjernica nastalih 1997. godine i onih koje se danas koriste iz 2010. godine. Pomoću različitih medija, a neki od njih su elektronički i zvučni, lako čitljive publikacije se šire i nude mogućnost različitog prikaza sadržaja koji na novi način privlači pažnju korisnika.

Navedene Smjernice formirane su od strane knjižničarske struke, a u ovom radu će se prikazati kako bi prezentirale neke osnovne informacije o samoj izradi građe lagane za čitanje. Neki od elemenata mogu se iskoristiti u svrhu lakšeg razumijevanja potreba za tom građom te iskoristiti u izdavaštvu muzejskih publikacija ovog tipa.

2.3. Smjernice za građu laganu za čitanje

Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom 1993. godine usvajaju Ujedinjeni narodi. Ona nisu zakonski regulirana, ali potiču izjednačavanje prava osoba s invaliditetom. Područja ostvarivanja ravnopravnosti kojih se dotiče dokument su sljedeća: odgoj i izobrazba, zapošljavanje, pristupačnost, uzdržavanje od prihoda i socijalna sigurnost, obiteljski život i osobni integritet, rekreacija i sport, religija te kultura koja se dotiče teme diplomskog rada. Pravilo broj 10 napominje kako su države odgovorne prema osobama s invaliditetom, one su odgovorne za integritet osoba s bilo kojim oblikom invalidnosti i kao takve dužne su osigurati njihovo sudjelovanje u kulturnim djelatnostima. Pod prvim i drugim paragrafom dokument napominje bitnost uključivanja osoba s invaliditetom u kulturnu zajednicu te iskorištavanje njihovog potencijala, poticanje samoostvarivanja i slobodnog izražavanja kako bi se obogatila zajednica u kojoj žive.¹⁴ Nadalje, dokument napominje i

¹³ Isto. (1.5.2021.)

¹⁴ Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom. // Hrvatski savez udruga invalida rada. Dostupno na: https://www.hsuir.hr/Upload/Dokumenti/Standardna_pravila_1_20147394632.pdf (1.5.2021.)

pravila o izobrazbi osoblja koje je definirano pravilnikom 19: „Države se trebaju pobrinuti da svi organi koji pružaju usluge u polju invaliditeta pruže odgovarajuću izobrazbu svom osoblju.“¹⁵ U dokumentu se naglašava bitnost izjednačavanja ljudskih prava te važnost pružanja jednakih usluga svim građanima. Iako dokument Ujedinjenih naroda nije zakonski reguliran, već je nastao kao svojevrsna sugestija, njegova primjena vidljiva je u IFLA-inim smjernicama za građu laganu za čitanje.

Smjernice za građu laganu za čitanje dijele građu na dvije osnovne skupine:

1. građa namijenjena osobama s teškoćama: ovoj skupini građa lagana za čitanje prijeko je potrebna te se koristi trajno
2. čitatelji s nedostatnim jezičnim vještinama: ubraja građu koja je čitatelju u određenom razdoblju korisna, služi za poboljšavanje čitalačkih vještina¹⁶

Daljnja podjela skupina dijeli se na dobne skupine: odrasli, mladi, djeca. Smjernice se dotiču svih navedenih dobnih skupina s izuzetkom djece predškolskog uzrasta.

Neki od primjera koji se danas mogu vidjeti u knjižnicama, a povezani su s drugom skupinom korisnika (čitatelji s nedostatnim jezičnim vještinama), knjige su na stranim jezicima (u hrvatskim knjižnicama najčešće na engleskom, njemačkom, talijanskom, ruskom, romskom jeziku...)¹⁷ gdje je građa raspoređena prema stupnjevima razvojnog čitanja (engl. Developmental Reading Assessment). Za školsku dob navedene su dobne skupine i stupnjevi građe, odnosno težine teksta.¹⁸ Neki od primjera koji se mogu pronaći i na policama hrvatskih knjižnica koriste i odrasle osobe koje su na početku razumijevanja jezika. Iako se navedeni stupnjevi građe pretežito ubrajaju u pomoć pri učenju stranih jezika, oni se mogu primijeniti kod osoba s nedostatnim jezičnim vještinama. Korištenje spomenutih stupnjeva nije normirano, ali je pribilježeno kao prijedlog ovakvog rada, s idejom prilagođavanja teksta osobama s intelektualnim poteškoćama u kojima bi se muzejske publikacije od muzejskog kataloga, tekstualnog vodstva izložbe (raspoređen na nekoliko naznačenih stupnjeva) i ostalih

¹⁵ Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom. // Hrvatski savez udruga invalida rada. Dostupno na: https://www.hsuir.hr/Upload/Dokumenti/Standardna_pravila_1_20147394632.pdf (5.6.2021.)

¹⁶ Smjernice za građu laganu za čitanje. 2. elektroničko izd. (prema tiskanom izd. iz 2010.) Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Dostupno na: [file:///C:/Users/Filip/Downloads/GradaCitanje_Smjernice%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Filip/Downloads/GradaCitanje_Smjernice%20(2).pdf)

¹⁷ Podatak je prikupljen pregledavanjem mrežnih stranica Knjižnica grada Zagreba, Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek, Gradske knjižnice Rijeka itd.

¹⁸ Guide to reading levels. // Araphoe Libraries. Dostupno na: <https://araphoelibraries.org/guide-to-reading-levels/> (6.5.2021.)

mogle rasporediti na nekoliko razina koje bi bile prilagođene različitim stupnjevima intelektualnih poteškoća.

Osobe s intelektualnim poteškoćama lakšeg stupnja približno funkcioniraju jednako kao i osobe s prosječnom inteligencijom. Samostalno čitaju jednostavnije tekstove te razumiju njihov sadržaj. Osobe s umjerenim intelektualnim poteškoćama teže razumijevaju pročitani tekst, stoga čitaju tekstove lagane za čitanje uz pratnju druge osobe (pojedinačni su izuzetci samostalnog čitanja). Osobe s intelektualnim poteškoćama težeg stupnja ne mogu samostalno čitati tekst, potreban im je pomoćnik koji će im čitati na glas.¹⁹ Iako osobe s blagim intelektualnim poteškoćama mogu čitati jednostavnije tekstove, bitan je i segment razumijevanja pročitano. Teško je globalno odrediti sposobnost pojedine osobe za razumijevanje teksta jer svaki slučaj je zaseban, a osobe na različiti način percipiraju i promatraju tekst. Ono što im može olakšati čitanje i potaknuti razumijevanje je individualan pristup prilikom komunikacije s korisnikom i objavljivanje publikacija svedenih na nekoliko prilagođenih razina. Sve publikacije vjerojatno ne odgovaraju svim čitateljima, ali ako se ponudi nekoliko opcija, zasigurno će se povećati čitateljski krug, a time moguće i broj korisnika muzejskih sadržaja.

IFLA-in dokument *Smjernice za građu laganu za čitanje* definirao je što tekst čini laganim za čitanje. U Smjernicama se napominje i važnost držanja srži publikacije koja se naknadno prenamjenjuje u tekst lagan za čitanje kako se ne bi oštetila autorska prava ili zanemario informativni sadržaj. Smjernice kod stvaranja građe lagane za čitanje (što se tiče jezika i sadržaja) navode sljedeće:

- konkretno pisanje, izbjegavanje apstraktnog jezika
- logičan slijed radnje
- neposredna i jednostavna radnja, skraćeni uvod i mali broj likova
- primjereno korištenje metafora (u što manjem broju) kako bi čitatelji mogli razumjeti radnju
- sažeto pisanje sa što manje radnji u jednoj rečenici, pravilo jedna fraza zauzima jedan redak

¹⁹ Smjernice za građu laganu za čitanje. 2. elektroničko izd. (prema tiskanom izd. iz 2010.) Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Dostupno na: [file:///C:/Users/Filip/Downloads/GradaCitanje_Smjernice%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Filip/Downloads/GradaCitanje_Smjernice%20(2).pdf)

- izbjegavanje teških riječi koje čitatelji ne bi mogli razumjeti, nepoznate riječi objašnjavaju se kontekstom
- objašnjavanje složenijih odnosa, pisanje konkretno i logično, događaji bi se trebali nizati kronološkim slijedom
- poticanje susreta ilustratora i pisaca s čitateljima kako bi se uspostavio odnos lakšeg međusobnog razumijevanja te kako bi ilustratori i pisci bili u mogućnosti kvalitetnije prilagoditi stil pisanja, ilustriranja publikacija
- ispitivanje građe na predstavnicima ciljanih skupina, razumijevanje njihovih uvida prije tiskanja publikacije²⁰

Navedeni opći savjeti namijenjeni su urednicima i nakladnicima lako čitljive građe kako bi prilagodili čitanje svima. Naglasak je stavljen na jednostavnosti koja pomaže pri razumijevanju teksta osobama s intelektualnim i kognitivnim poteškoćama. Smjernice se također mogu iskoristiti u muzejskom izdavaštvu, ali i prilikom stručnog vođenja ciljane skupine korisnika. Nadalje, u Smjernicama se navode opća pravila kod izrade literarnih radova gdje se također naglašava jednostavnost pisanja, ali i važnost dobre priče. Iako je teško postojeću literaturu prilagoditi, a pritom pripaziti da se ne izgubi ugođaj, emocije koje autor želi prenijeti svojim djelom, bitno je naglasiti temeljnu radnju i osjećaje koji se kod čitatelja žele izazvati.

Smjernice vezane uz ilustracije naglašavaju njihovu ulogu, koja je u većini slučajeva važnija od samog teksta. Pojam “slika govori više od tisuću riječi” u ovim primjerima se konstantno provlači, slika povećava razumijevanje čitatelja te shvaćanje poruke publikacije koju čita. Od izuzetne je važnosti koristiti slike koje prezentiraju tekst, kako se čitatelje ne bi navelo na pogrešno tumačenje djela. Piktogrami kao slike nekog predmeta mogu se primijeniti u ovom slučaju. Oni označavaju neki pojam/riječ te pomažu osobama s intelektualnim poteškoćama u razumijevanju. Nadalje, osim jezičnog i ilustrativnog oblikovanja bitno je napomenuti i materijal na kojemu se ovakve publikacije tiskaju. Preporuka je koristiti papir koji je kvalitetan te koji će bojom biti drugačiji od teksta i ilustracija kako bi se postigao adekvatan kontrast. Što se tiče samog oblika teksta, poželjno je da bude jasno posložen i adekvatne veličine. Veličina slova koja se preporučuje je raspon od 11 do 12 točaka, a stil pisma serifni²¹ ili neserifni koji se ne smiju mijenjati tokom publikacije već ostati isti. Razina težine teksta

²⁰ Isto.

²¹ Serifni fontovi za razliku od neserifnih, odnosno Sans Serifnih fontova sadrže dodatne dekorativne elemente kao što su krivulje na kraju slova. Najpoznatiji serifni font je Times New Roman

također treba biti naznačena na publikaciji kako bi određene skupine znale koju publikaciju mogu koristiti, a ovakve vrste publikacija označavaju se logotipom na poledini knjige kako bi ih korisnici mogli prepoznati.

Mrežne stranice i mediji također trebaju biti prilagođeni jer dodatno privlače pažnju te stvaraju kompletnu sliku proizvoda. U muzejskim institucijama često se mogu pronaći popratni mediji koji prenose poruku izložbe, njihovi kanali trebali bi biti pojednostavljeni i ukomponirani u cijelu priču kako bi osobe s intelektualnim poteškoćama, ali i ostali posjetitelji lakše razumjeli poruku izložbe. Publikacija čiji je izvor prenamijenjen u građu laganu za čitanje potrebno je usuglasiti s pravima autora, kako ne bi došlo do kršenja autorskih prava. Kod publikacije koja izvorno nastaje kao građa lagana za čitanje potrebno je istražiti sve mogućnosti stvaranja ovakvog djela te se konzultirati s nekoliko struka kako bi poslužila svrsi. Troškovi proizvodnje ovakvog tipa publikacije procjenjuju se višima od onih standardnih, upravo iz razloga što zahtijevaju precizne ilustracije i precizniji rad, međutim prijedlozi su potrebne, a u slučaju izložbenih tekstova kao što su predmetne i uvodne legende ne bi trebale izazivati veći trošak već pomniji pristup i istraživanje publike.

3. Nakladništvo i muzejsko izdavaštvo u Hrvatskoj

Prema Hrvatskoj enciklopediji nakladništvo (izdavaštvo) definira se kao: „...djelatnost kojom djelo postaje dostupno javnosti, a uključuje pribavljanje i odabir rukopisa, uređivanje, grafičko-likovno oblikovanje, organizaciju tiskanja ili drugog oblika proizvodnje, promidžbenu djelatnost te raspačavanje“.²² Tradicionalno nakladništvo podrazumijeva tiskanje knjiga, brošura, serijskih publikacija, zemljovida i muzikalija, a od 1970-ih pojavljuje se novi pojam; elektroničko nakladništvo koje prati tehnološki razvitak. Elektroničko nakladništvo za razliku od tradicionalnog nakladništva koje obilježava tisak, podrazumijeva materijalni (CD, DVD...) i nematerijalni oblik (dostupno na mreži) publikacije. Uz nakladništvo često većemo pojam nakladnika, autora i autorskih prava stoga će i oni u radu biti objašnjeni.

Autor je fizička osoba koja je stvorila autorsko djelo. Njegovo ime, pseudonim ili naznaka označeno je na djelu. Ako ne postoji nikakav podatak o autoru, djelo je anonimno. U slučaju nemogućnosti pronalaska autora, autorska prava preuzima nakladnik ili osoba koja je autorsko

²² Nakladništvo. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, cop. 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42840> (6.5.2021.)

djelo zakonito objavila. Djela siročad podrazumijeva dijela čiji autor ili autori nisu identificirani i pronađeni. Takva djela spremaju se u posebnu bazu podataka.²³ Autorsko djelo ima jedinstveni, individualni karakter, a može pokrivati književno, znanstveno ili umjetničko područje.

Svi autori zaštićeni su autorskim pravom. Autorsko pravo omogućuje nositelju autorskih prava svojevrsnu zaštitu od oštećivanja (krađe) njegovog djela. Dijelimo ga na moralna autorska prava, imovinska autorska prava i druga autorska prava. Moralna prava autora podrazumijevaju: pravo prve objave (kada i kako objaviti djelo), pravo na priznavanje autorstva (označeno ime autora), pravo na poštivanje autorskog djela (ugled, čast) i pravo pokajanja (opozivanje djela).²⁴ Nadalje, u imovinska prava autora ubrajaju se: pravo reproduciranja (umnožavanja autorskog djela na jedan ili više primjeraka), pravo distribucije (stavljanje u promet) i pravo priopćavanja javnosti (stavljanje djela na raspolaganje javnosti).²⁵ Druga prava autora podrazumijevaju pravo na naknadu (djela koja se nalaze u knjižnicama), pravo slijeđenja u koje spada pravo na udio zarade, ako se autorsko djelo preprodaje (najčešći slučaj kod preprodaje umjetnina).²⁶

„Nakladnik je osoba ili organizacija koja ima pravo umnožavanja i raspačavanja djela te snosi financijsku i pravnu odgovornost. U elektroničkom nakladništvu često se, u tom smislu, govori o proizvođaču. Nakladničkim ugovorom autor ili drugi nositelj autorskoga prava na autorsko djelo prenosi pravo umnožavanja i stavljanja u promet (pravo izdavanja) djela na nakladnika, koji se obvezuje da djelo izda o svom trošku“.²⁷ U slučaju ovoga rada nakladnik i nakladništvo će se promatrati sa strane hrvatskih muzeja. U narednom dijelu poglavlja predstaviti će se kratak prikaz o razvoju hrvatskog muzejskog izdavaštva (nakladništva).

Muzejske publikacije rezultat su komuniciranja i interpretiranja tijekom muzejskog djelovanja. Spone su između muzejskih stručnjaka i korisnika, odnosno čitatelja. Ivo Maroević u svom članku *Muzejska publikacija kao oblik komunikacije* navodi kako su publikacije dio komunikacijskog kanala pomoću kojih muzeji prenose poruke nastale na

²³ Zakon o autorskim i srodnim pravima. // Narodne novine 167/03 (8.11.2018.) Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima> (10.5.2021.)

²⁴ Moralna prava autora. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Dostupno na: <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/sadrzaj/moralna-prava/> (10.5.2021.)

²⁵ Imovinska prava autora. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Dostupno na: <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/sadrzaj/imovinska-prava/> (10.5.2021.)

²⁶ Druga prava autora. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Dostupno na: <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/sadrzaj/druga-prava/> (10.5.2021.)

²⁷ Nakladnik. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: leksikografski zavod Miroslav Krleža, Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42840> (10.5.2021.)

istraživačkim radovima, izložbama ili su jednostavno u formi predstavljanja trenutnog i budućeg rada muzeja (plakati, brošure). One predstavljaju doseg znanja o muzejskog građi koju muzej posjeduju te ju (pogotovo u slučaju kataloga izložbe) čini svezvremenskom.²⁸ Muzejske publikacije osim što prezentiraju rad i saznanja muzeja one također produžuju vijek izložbe. Povremeni izložbeni postavi u Hrvatskoj najčešće traju do tri mjeseca, nakon toga izložba se (ako je putujuća putuje dalje) zatvara i ono što ostaje nakon nje su upravo muzejske publikacije. Brošure, plakati, muzejski izložbeni katalogi trajniji su dokumenti vremena, istraživanja i same izložbe povodom koje su nastali.

Muzejsko nakladništvo u Hrvatskoj još uvijek je neistražena tema. Točni podaci o prvim muzejskim publikacijama i začecima muzejskog nakladništva nisu u potpunosti utvrđeni. Za potrebe ovoga poglavlja u radu će se koristiti podatci preuzeti sa stranica najstarijih muzeja u Hrvatskoj te sa stranice Muzejskog dokumentacijskog centra.

Neke od prvih muzejskih publikacija na području Hrvatske su sljedeće:

- 1870. godine Arheološki muzej u gradu Zagrebu izdaje *Viestnik narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu*, danas poznat kao *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu*. On se i danas smatra prvim stručnim muzejskim časopisom u Hrvatskoj kojeg je pokrenuo tadašnji ravnatelj muzeja Šime Ljubić (Arheološki muzej nekada se zvao Narodni zemaljski muzej). Časopis izlazi u 2 sveska 1870. i 1876. godine nakon čega mijenja naslov.²⁹
- Arheološki muzej u Splitu osnovan je 22. kolovoza 1820. godine što ga čini najstarijim muzejom na hrvatskim prostorima. Muzej 1878. godine počinje s izdavanjem znanstveno-stručnog časopisa pod naslovom *Bullettino di archeologia e storia Dalmata*.³⁰
- 1924. godine Arheološki muzej počinje s izdavanjem zbornika *Strena Buliciana*, Bulićev zbornik
- 1934. Etnografski muzej u Zagrebu izdaje godišnjak *Etnološka istraživanja i građa*

²⁸ Maroević, I. Muzejska publikacija kao oblik muzejske komunikacije. // *Informatica Museologica* 32, 3-4 (2001.), str. 10-13.

²⁹ Povijesni pregled. // Arheološki muzej u Zagrebu. Dostupno na: <https://www.amz.hr/hr/virtualni-muzej/vodici-kroz-stalni-postav/pretpovijest/povijesni-pregled/> (30.5.2021.)

³⁰ *Bullettino di archeologia e storia dalmatia*. // BETA: Stari hrvatski časopisi. Dostupno na: <http://dnc.nsk.hr/journals/LibraryTitle.aspx?id=a98c656e-ad63-4ea0-a1f7-07ee5288c99a> (30.5.2021.)

- 1943. Gradski muzej Varaždin objavljuje vodič pod nazivom *Varaždinski muzej*, a 1949. godine izdaje katalog izložbe³¹
- Strossmayerova galerija starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti najstarija je javna galerijska zbirka na području Hrvatske. Akademija je osnovana 1884. godine, a 2011. godine izdaje Bibliografiju priloga o Strossmayerovoj galeriji koja kronološki prati relevantnu građu vezanu uz razvoj ovog muzejsko-galerijskog prostora od 1842. do 1946. godine. Prvi katalozi unutar Strossmayerove galerije počinju se objavljivati krajem 19. stoljeća.

Navedeni primjeri samo su neki od dokaza začetaka muzejskih publikacija na prostorima Hrvatske. Izdavačka djelatnost muzeja važan je uvid u rad i istraživanja koja muzej provodi. Neke od publikacija koje danas muzeji izdaju navest će se i definirati u idućem poglavlju.

³¹ Zagajski, M. Muzejsko nakladništvo u hrvatskoj: diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet, 2011.

4. Muzejske publikacije

Muzej je kulturna institucija koja obavlja muzejsku djelatnost, nabavlja muzejsku građu, stručno ju obrađuje i prezentira javnosti. Jedna od njegovih zadaća, ako ne i najvažnija je očuvanje nematerijalne i materijalne kulturne baštine kako bi ju približio sadašnjim i budućim generacijama. Muzejske publikacije stoga imaju značajnu ulogu. One su, kako navodi poznati muzeolog Ivo Maroević, oblik komunikacije, odnosno spona između posjetitelja i muzeja.³² Pomoću muzejskih publikacija interes javnosti za muzejske institucije i muzejsko djelovanje se povećava. Brošure, promotivni letci, plakati, katalozi samo su neke od publikacija koje priopćavaju javnosti o djelovanju muzeja te potiču interes za posjećivanje. Muzejske izložbe možda su najbolji oblik komunikacije jer se temelje na prostoru u kojem se posjetitelji mogu fizički susresti s predmetima te prepustiti konceptu (ugodaju) kojeg je kustos odnosno stvaratelj izložbe osmislio. Međutim, nakon što se vrata izložbe zatvore (ako govorimo o povremenoj izložbi) njezino ponovno proživljavanje se zaustavlja. Pomoću muzejskih publikacija, u navedenom primjeru apelira se na muzejski katalog, izložba ostaje trajno sačuvana. Muzejsku publikaciju izdaje muzej, muzejsko udruženje, udruge povezane s muzejima ili neka druga pravna ili fizička osoba u ulozi suizdavača³³. Muzejska publikacija pokriva sadržaj muzeja, a od početaka do danas njezini nosioci su se mijenjali. Danas više ne govorimo samo o tiskanim muzejskim publikacijama već i o publikacijama pohranjenima na različitim digitalnim medijima. Muzejske publikacije neovisne su o muzejskom prostoru, a zahvaljujući spomenutim medijima objavljeni oblici na mrežnim mjestima javno su dostupni svim zainteresiranim korisnicima.³⁴

³² Maroević, I. Muzejska publikacija kao oblik muzejske komunikacije. // *Informatica Museologica* 32, 3-4 (2001.), str. 10-13.

³³ Dumančić Poljski, Š. Analiza muzejskih edukativnih publikacija za djecu i mlade te njihova uloga u obrazovnom sustavu: diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2015.

³⁴ Maroević, I. Muzejska publikacija kao oblik muzejske komunikacije. // *Informatica Museologica* 32, 3-4 (2001.), str. 10-13.

4.1. Podjela muzejskih publikacija

Različiti teoretičari imaju vlastiti pristup klasifikaciji muzejskih publikacija. Za potrebe ovoga rada predstaviti će se neki od njih.

Peter Cannon Brookes, britanski povjesničar umjetnosti osnivač je međunarodno poznatog časopisa *Museum Management and Curatorship*, namijenjenog muzejskim profesionalcima i koji govori u aktualnim temama muzejske prakse. U članku časopisa *Informatica Museologica* koji se izdaje od 1970-ih godina u Hrvatskoj, P.C. Brookes muzejske publikacije definira kao sredstva pomoću kojih muzeji javnosti prikazuju spoznaje o zbirkama koje posjeduju. Publikacije se stoga prema P.C. Brookesu dijele na kratkoročne publikacije u koje ubraja: muzejsku propagandu, materijal za marketing i natpise uz muzejske izložke te na dugoročne publikacije koje podrazumijevaju znanstvene radove ili priručne materijale za buduću uporabu.³⁵

Snježana Radovanlija Mileusnić, knjižničarska savjetnica specijalne muzeološke knjižnice Muzejskog dokumentacijskog centra u muzejske publikacije ubraja sljedeće: „...katalozi stalnog muzejskog postava ili pojedinih zbirki; informativni muzejski leci/brošure i muzejski vodiči; katalozi povremenih izložaba; ostale omeđene publikacije; serijske publikacije i zavičajne bibliografije.“³⁶

Muzeolog Tomislav Šola u svom članku napominje razliku između izdavaštva koji je dio muzejskog proizvoda i izdavaštva koje se koristi u svrhu promidžbe muzejske djelatnosti te njezinog populariziranja. Nadalje, u članku koristi prikaz publikacija prema strategiji Philipa Kotlera, autora djela *Museum Marketing and Strategy: Designing Missions, Building Audiences, Generating Revenue and Resources*. Prema P. Kotleru razlikujemo dvije kategorije izdavaštva, a to su izdavaštvo kao proizvod i izdavaštvo kao sredstvo promidžbe.³⁷

Uzevši u obzir nekoliko podjela muzejskih publikacija u idućim potpoglavljima definirat će se i podijeliti muzejsko izdavaštvo (muzejske publikacije) kombinacijom navedenih primjera.

³⁵ Cannon-Brookes, P. Dugoročna odgoornost muzejskih publikacija. // *Informatica museologica* 32, 3-4 (2001.), str. 6-9.

³⁶ Radovanlija Mileusnić, Snježana. Muzejsko izdavaštvo – čuvar zavičajnog identiteta. // *Hrvatsko knjižničarsko društvo* 51, 1-4 (2008.), str. 111.

³⁷ Šola, Tomislav. Marketing i muzejsko izdavaštvo. // *Informatica muzeologica* 33, 1-2 (2002.), str. 61-66.

Preuzet će se ideja P. Kotlera i T. Šole te iskoristiti ostale podjele. Iz tog će se razloga muzejsko izdavaštvo, odnosno muzejske publikacije podijeliti na 3 skupine:³⁸

- znanstveno i stručno izdavaštvo³⁹
- izdavaštvo kao sredstvo promidžbe
- izdavaštvo na novim medijima

4.1.1. Znanstveno i stručno izdavaštvo

Kotler publikacije znanstvenog i stručnog izdavaštva sagledava u okviru izdavaštva kao proizvoda. Primjeri koje ubraja u ovakav tip publikacije su:

- “coffee table“ knjige – publikacije koje prezentiraju povijest muzeja i zbirke
- bilteni za članove muzeja – podrazumijevaju kratke izvještaje
- magazini i novine
- dječji vodiči po muzeju
- godišnji izvještaji muzeja
- knjige, pamfleti (kratak spis) i katalozi izložbe
- igre kartama i različite igre na tablama formirane na muzejskoj zbirci

Navedeni primjeri iz prve kategorije predstavljaju (u ovom smislu) znanstvenu i stručnu muzejsku publikaciju u koju ubrajamo katalog stalnog postava, monografije, novine, časopise i ostalu građu koja u kombinaciji s muzejskom zbirkom čini muzejsku cjelinu.⁴⁰

U znanstveno izdavaštvo ubrajamo sljedeće publikacije: katalog stalnog postava ili pojedinih zbirki, katalog povremenih izložaba, muzejske vodiče, omeđene i serijske publikacije.

Katalog stalnog muzejskog postava podrazumijeva publikaciju koja evidentira sve muzejske predmete koji se nalaze u muzejskom postavu ili pojedine zbirke kojima muzej upravlja.⁴¹

³⁸ Šola, Tomislav. Marketing i muzejsko izdavaštvo. // Informatica muzeologica 33, 1-2 (2002.), str. 61-66.

³⁹ Tomislav Šola koristi termin priručno izdavaštvo. Neil G. Kotler katalog stalnog postava, muzejske vodiče, omeđene i serijske publikacije itd. zajednički uvodi pod termin izdavaštvo kao proizvod. U dogovoru s mentoricom Žarkom Vujić u radu se koristi pojam znanstveno i stručno izdavaštvo.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Radovanlija Mileusnić, Snježana. Muzejsko izdavaštvo – čuvar zavičajnog identiteta. // Hrvatsko knjižničarsko društvo 51, 1-4 (2008.), str. 112.

Muzejski stručnjaci istražuju, opisuju i bilježe u katalog sve dijelove zbirke kako bi evidentirali postav koji muzej sadrži. Osim u svrhu evidencije, katalog ima i funkciju komuniciranja istraženog s posjetiteljima.

Za razliku od kataloga stalnog postava, katalog povremenih izložbi prati izložbeno događanje koje se u muzeju odvija. Ova vrsta publikacije najzastupljenija je u našim muzejima i može se pronaći u prostorima muzejske knjižnice, na zaustavnom mjestu, u muzejskoj trgovini, ali i usred izložbe. Njezin glavni zadatak je evidentirati građu koja se trenutno nalazi u postavu te educirati posjetitelja prilikom obilaska izložbe. Nakon što se izložba zatvori katalogi su ti koje valja smatrati njihovim materijalnim dokazom te riznicama znanja o izložbenim temama.

Muzejski vodiči pomažu pri razumijevanju izloženog. Pisani su pristupačnim jezikom i ističu bitne informacije vezane uz izložbeni postav. Publikaciju stvara autor izložbe, kustos u suradnji s drugim muzejskim stručnjacima. Uloga muzejskog vodiča je u formi vodstva posjetitelja po izložbenom postavu dajući mu informacije koje su posjetitelju potrebne kako bi razumio izložbeni postav. On upoznaje posjetitelja sa zbirkom i pomaže u orijentaciji po muzejskom prostoru. Muzejski vodiči često navode i podatke muzeju te njegovom poslanju.

Osim navedenih primjera s kojima se posjetitelji često susreću u muzejskim institucijama potrebno je navesti i omeđene te serijske publikacije. U omeđene publikacije ubrajamo monografije kao publikacije u kojima se detaljno pokriva određena tema ili osoba, predstavlja znanstvena istraživanja i stjecanje novih informacija⁴², zbornike stručnih i znanstvenih skupova (skup od nekoliko radova različitih autora baziranih na jednu temu) i sl.

Serijske publikacije su neomeđene jedinice građe, izlaze uzastopce u zasebnim dijelovima. Odnose se na časopise, novine, godišnje izvještaje i dr.⁴³ U muzejskom izdavaštvu najpoznatiji oblik serijskih publikacija su muzejski časopisi.

4.1.2. Izdavaštvo kao sredstvo promidžbe

Promidžba podrazumijeva poruke koje utječu na stavove i ponašanje većeg broja ljudi.⁴⁴ U muzejskom smislu predstavlja uslugu, program i marketing muzeja. Deplijani, informacijski

⁴² Zašto monografija? // Printera. Dostupno na: <http://www.printera.hr/hr/portfolio/monografije-i-fotomonografije> (1.6.2021.)

⁴³ Barbarić, A. ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis. Objedinjeno izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.

listovi, letci, pozivnice, brošure, poster, plakati i izravna pisma neki su od marketinških oblika koje muzeji koriste kako bi prezentirali rad muzeja te izazvali interes publike. Promidžbene muzejske publikacije podrazumijevaju sitni tisak muzejske djelatnosti. One kao takve svojim sadržajem i uporabom čine predmet interesa. Kratke su i najčešće besplatno dostupne posjetiteljima. Muzejske knjižnice često ih prikupljaju i pohranjuju jer su svjedoci vremena, događanja koja su se odvijala unutar muzejskog djelovanja.

Deplijan (presavitak) se u pravilu koristi kao besplatna publikacija koja se dijeli posjetiteljima, turističkim agencijama, hotelima, restoranima i sl. On sadrži osnovne informacije o muzejskom postavu ili trenutnoj ili nadolazećoj muzejskoj izložbi. Deplijan se ubraja u marketinški oblik komunikacije između muzeja i potencijalnih posjetitelja, on bi trebao biti pregledan, kratak i privlačno oblikovan kako bi kod potencijalnih posjetitelja izazvao znatiželju. Uz deplijane često vezemo brošure koje su uglavnom presavijene na A5 formatu⁴⁵

Informacijski listovi⁴⁶ besplatan su oblik muzejske publikacije s kojima se posjetitelji susreću pri ulasku u muzej. Oni su ujedno i obrazovni materijal jer daju sažete informacije o postavu. Posjetitelji ih nakon obilaska muzeja nose sa sobom kao određeno sjećanje na izložbu koju su posjetili ili događanje u kojem su sudjelovali i time obavljaju i funkciju marketinškog sredstva.⁴⁷

Letak se također ubraja u besplatan promidžbeni program muzeja. On je za razliku od deplijana kraći te se ubacuje u novine, časopise, poštanske sandučiće. Sadrži ciljane oglase vezane uz muzej za koje se smatra da mogu privući posjetitelje.⁴⁸

Pozivnice su kratke promidžbene publikacije koje mogu biti izuzetno efektivne ukoliko se adekvatno marketinški oblikuju. Jedan od dobrih primjera pozivnica priredio je Etnografski muzej grada Zagreba za stoti rođendan muzeja uz koji je organizirana i proslava. Na stranicama Muzeja građani su imali priliku kupiti pozivnicu za Noć Salamona Bergera, prvog ravnatelja Muzeja, te prisustvovati druženju u muzejskim prostorima koje je sadržavalo bogati glazbeno-scenski nastup. Pozivnice su se mogle preuzeti online, a dizajnirane su stilom 20-ih

⁴⁴ Promidžba// Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: leksikografski zavod Miroslav Krleža, Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42840> (1.6.2021.)

⁴⁵ Šola, Tomislav. Marketing i muzejsko izdavaštvo. // Informatika muzeologica 33, 1-2 (2002.), str. 61-66.

⁴⁶ Definirao ih je Tomislav Šola

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Isto.

godina 20. stoljeća kako bi se uklopile u vremensko razdoblje osnutka Muzeja. Posjetitelji koji su preuzeli pozivnice pozvani su da zajedno s muzejskim osobljem uđu u razdoblje 1920-ih, što je rezultiralo oblačenjem posjetitelja u odjeću koja je stilom pripadala tom razdoblju. Navedeni primjer jedan je od atraktivnijih načina muzejskog marketinga koji je kvalitetno iskoristio formu pozivnice.⁴⁹

Poster i plakati popularno su sredstvo muzejske promidžbe. Poster su uglavnom manji od plakata, stavljaju se na oglasne ploče, a karakteriziraju ih likovni prikazi s kratkim sadržajem vezanim uz muzeje. Plakati s druge strane su ambiciozniji način promidžbe. Oni su pomnije dizajnirani, a najčešće nastaju u suradnji s vanjskim suradnicima muzeja. Često su kvalitetno likovno oblikovani pa i na način da mogu predstavljati malo umjetničko djelo.⁵⁰

Izravna pisma zadnji su oblik promidžbenog materijala koji će se u ovom radu spomenuti. Ona su namijenjena osobama, udrugama, organizacijama, institucijama čija se prisutnost želi postići.⁵¹

4.1.3. Izdavaštvo novih medija

Razvoj društva usko je povezan s razvojem tehnologije. Mediji kao sredstvo komunikacije dijele se prema načinu distribucije. Tiskanim od 20. stoljeća priključuju se elektronički koji imaju sve veći odjek na svim društvenim razinama. Televizija, radio, internetski portali sve češći su oblik muzejske komunikacije koje svojim primamljivim dizajnom privlače pozornost posjetitelja. Vizualni i audio-vizualni sadržaji danas su neizostavni dio muzejskog prostora, svojim učinkom upotpunjuju muzejske postave i povremene izložbe te muzejsku građu i pripadne teme na suvremeni način predstavljaju posjetiteljima. CD, DVD neki su od nositelja muzejskih publikacija koji se daju posjetiteljima na korištenje.⁵² „Produkte elektroničkog izdavaštva nazivamo elektroničkom građom (electronic resources) koja se odnosi na sadržaje (podaci i/ili programi) kodirane za korištenje računalom. Za korištenje ovih sadržaja neophodni su odgovarajući uređaji ugrađeni u računalo (npr. CD čitač) i/ili pristup on-line servisima (npr. World Wide Web (WWW) stranice) spajanjem računala na razne oblike

⁴⁹ Stoti rođendan Etnografskog muzeja u Zagrebu: Noć Salamona Bergerera. // Etnografski muzej. Dostupno na: <http://www.emz.hr/nocsalamonabegerera/> (10.6.2021.)

⁵⁰ Šola, Tomislav. Marketing i muzejsko izdavaštvo. // Informatica muzeologica 33, 1-2 (2002.), str. 61-66.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto.

računalnih mreža putem telekomunikacijskih linija.“⁵³ Bitno je napomenuti kako se danas CD kao nositelj informacija sve više napušta u muzejima.

Virtualni muzeji sve češći su dio prostora muzejskih web stranica te omogućuju korisnicima pregled muzejske zbirke bez fizičkog kontakta s ustanovom. Časopisi, zbornici i ostale muzejske publikacije danas su dostupne na internetskim stranicama kako bi ih korisnici/pretraživači samostalno koristili. Danas se sve više potiče ovakav oblik komunikacije, koji omogućuje svim zainteresiranim korisnicima otvorena virtualna vrata muzeja. Iako se fizički izložbeni postav ne može u potpunosti zamijeniti onim virtualnim, bitno je prihvatiti ovaj oblik komuniciranja i pokušati iz njega izvući maksimum kako bi muzejska struka ostala u doticaju sa svojim korisnicima koji sve više rabe ovakve oblike publikacija.

⁵³ Radovanlija Mileusnić, S. CD-ROM-ovi u hrvatskom muzejskom izdavaštvu. // *Informatica museologica* 31, 1-2 (2000.). str. 54-57.

4.2. MDC i projekt educiranja muzejskih profesionalaca za stvaranje dobrih publikacija

Muzejski dokumentacijski centar (skraćenica MDC) osnovan je na inicijativu muzeologa i znanstvenog djelatnika Antuna Bauera u Zagrebu 1955. godine. Ustanova nastaje kako bi se dokumentiralo djelovanje muzeja, ona omogućuje muzejskim stručnjacima i svim zainteresiranim građanima da sudjeluju u unapređenju muzejske struke. Njezina glavna uloga koja je potencirala ideju nastanka ovakve ustanove leži u prikupljanju, evidentiranju i obrađivanju dokumentacije koja se tiče djelovanja muzeja. Pri otvaranju MDC-a Antun Bauer dodjeljuje gradu Zagrebu bogatu muzeološku građu koju je skupljao godinama kako bi pridonio razvoju muzejske djelatnosti. Od godine osnutka do 1964. godine MDC djeluje u sastavu Hrvatskog školskog muzeja, nakon čega se odvaja i postaje samostalan odjel u prostoru Hrvatskog školskog muzeja. Godine 1966. MDC je pripojen Tehničkom muzeju. 1968. ured se ponovno seli na Okružni privredni sud, a danas je smješten u vlastitim prostorijama u centru grada (Ilica 44/II). Najstariji knjižnični fond MDC-a čine donacije A. Bauera po kojemu je zbirka dobila i ime. Ona obuhvaća muzejske vodiče, kataloge izložaba i zbirke, likovne monografije, časopise, zbornike i ostale publikacije u području muzejskih djelatnosti.⁵⁴

Muzejski dokumentacijski centar danas promovira i potiče osnivanje novih muzeja, slobodan pristup građi, promidžbu muzejskih djelatnosti i muzejske struke, stručna usavršavanja, skuplja podatke o povijesti i radu muzeja na prostorima Hrvatske i dr. Od početne uloge koja je počivala na djelatnosti dokumentiranja i prikupljanja muzejske građe, MDC danas promovira i predstavlja hrvatske muzeje u zemlji i u svijetu. On je danas mjesto učenja, pregledavanja i prikupljanja muzejske građe kao i centar educiranja muzejskih stručnjaka.⁵⁵

Prema Pravilniku o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Muzejskog dokumentacijskog centra njegove osnovne djelatnosti dijele se na: izložbenu, muzeološku, izdavačku, referalnu (pružanje relevantnih izvora korisniku), istraživačku, edukativnu, knjižničnu, savjetodavnu i informacijsko-dokumentacijsku ulogu.⁵⁶

⁵⁴ MDC danas. // Muzejski dokumentacijski centar. Dostupno na: <https://www.mdc.hr/hr/mdc/o-nama/mdc-danas/o-mdc-u/> (17.6.2021.)

⁵⁵ Isto. (17.6.2021.)

⁵⁶ Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Muzejskog dokumentacijskog centra. // Muzejski dokumentacijski centar. Dostupno na: https://www.mdc.hr/files/images/mdc/o-nama/MDC_pravilnik_2015a.pdf (str.2)

MDC danas čini i centar informacijsko dokumentacijske djelatnosti hrvatskih muzeja: „Informacijsko-dokumentacijska (INDOK) djelatnost obuhvaća prikupljanje, selekciju, obradu, pohranjivanje i pretraživanje dokumentacijske građe te stvaranje, ažuriranje i održavanje dokumentacijskih zbirki i njihovih baza podataka.“⁵⁷

Od 1982. godine MDC pokreće izložbeni projekt pod nazivom Izdavačka djelatnost hrvatskih muzeja i galerija. Ona se tradicionalno odvija svake godine u mjesecu studenom (izuzevši 2020. godinu utjecajem pandemije bolesti COVID-19) na Zagrebačkom velesajmu u sklopu Međunarodnog sajma knjiga i učila te na Sajmu knjiga u Puli. Izložba MDC-a još uvijek je jedini i najcjelovitiji prikaz rezultata muzejskih i galerijskih izdavačkih djelatnosti. Neke od publikacija koje MDC izdaje su priručnici, zbornici i vodiči. Ono što će se istaknuti su dva časopisa s područja muzejske djelatnosti čija je literatura korištena u svrhu izrade ovoga rada.

Muzeologija je stručno-znanstveni časopis koji izlazi svake godine, teme broja povezane su aktualnostima koje dominiraju unutar godine njezinog objavljivanja. Časopis izlazi od 1953. godine, a bazira se na unapređenju muzeologije kao znanstvene discipline. Sadržaj časopisa često čine prerađeni diplomski, magistarski i doktorski radovi koji obrađuju muzeološke teme. *Informatica Museologica* s druge strane služi kao svojevrsan forum u kojemu se prenose različita saznanja i iskustva unutar muzejske struke. Pokriva aktualne teme muzejskih istraživanja, recenzije izložaba i dr. Izlazi jednom godišnje, a dio njegovih tekstova sadržajno je preuzet iz inozemnih muzejskih časopisa.⁵⁸

Muzejski dokumentacijski centar središnje je mjesto okupljanja muzejskih publikacija. On u prostorima arhiva i knjižnice prikuplja publikacije vezane uz muzejsku djelatnost te na taj način vodi evidenciju muzejske građe i nudi ju javnosti.

Pod vodstvom knjižničarske savjetnice Snježane Radovanlije Mileusnić, 2011. godine MDC pokreće edukativne radionice na temu *Kako objaviti dobru muzejsku knjigu*. Projekt je osnovan kako bi djelomično nadoknadio nedostatan sadržaj (literatura) koja obrađuje područje muzejskog nakladništva. Sudionici i voditelji radionica stručnjaci su iz područja muzejskih struka na prostoru Hrvatske. U razdoblju od 2011. godine do 2014. godine obrađeno je pet tema iz područja muzejskog nakladništva. Prva tema odnosila se na pitanje što je muzejski

⁵⁷ Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Muzejskog dokumentacijskog centra. // Muzejski dokumentacijski centar. Dostupno na: https://www.mdc.hr/files/images/mdc/o-nama/MDC_pravilnik_2015a.pdf (str.3)

⁵⁸ Informatica Museologica. // Muzejski dokumentacijski centar. Dostupno na: <https://www.mdc.hr/hr/mdc/publikacije/informatica-museologica/najnoviji-broj/> (17.6.2021.)

katalog. Tema se bazirala na specifičnostima kataloga kao najzastupljenijeg oblika muzejske publikacije. Druga tema odnosila se na muzejske publikacije za djecu i mladež. Na radionicama se raspravljalo o načinu povezivanja muzejskih publikacija s odgojno obrazovnim ciljevima i školskim obrazovanjem. Također, dotaknula se i teme muzejskog kataloga namijenjenog djeci i mladima koji bi se po svom sadržaju trebao razlikovati od onog znanstvenog i namijenjenog za odrasle. Treći dio radionica bazirao se na elektroničkom nakladništvu koje je svoj razvoj na hrvatskim prostorima započelo 1990-ih godina. E-časopisi, mrežne publikacije, virtualni katalozi sve češća su pojava u muzejskom nakladništvu čija popularnost ubrzano raste. Kako bi muzeji na hrvatskim područjima pratili tok razvoja društva naglašena je potreba za sve većim uvođenjem ovakvog oblika muzejskog izdavaštva. Predzadnja tema odnosila se na područje usko vezano uz istraživanje ovog diplomskog rada, a to su publikacije za osobe s invaliditetom. Na radionici su se predstavili neki od oblika muzejske prakse prema ovoj skupini korisnika koji ubrajaju prilagodbu tekstualnih, auditivnih i taktilnih muzejskih materijala. U narednim poglavljima vidjet će se kako se prilagodbe muzeja različitim skupinama korisnika polako mijenjaju. Ono što će proizaći iz istraživanja je stjecanje predodžbe o postepenom razvijanju publikacija namijenjenih osobama s poteškoćama vida, dok su s druge strane publikacije namijenjene osobama s intelektualnim poteškoćama još uvijek u većem dijelu muzejskim institucijama nepoznanica te ih je svega nekoliko na hrvatskim prostorima. Posljednja radionica usmjerila se na muzejske vodiče, njihovoj krucijalnoj ulozi pri komuniciranju s posjetiteljima te prednosti i nedostatke elektroničkih vodiča (zvučni vodiči, QR kodovi) čija se prisutnost naglo povećava u muzejima.⁵⁹

Ministarstvo kulture i medija zajedno u suradnji s Hrvatskim muzejskim vijećem vrednuje programe muzejske djelatnosti. Godine 2021. objavljuju se nove *Smjernice za prijavu i vrednovanje muzejskih programa*. Jedan od segmenata Smjernica predstavlja program nakladništva muzejskih ustanova. Program se odnosi na planiranje, financiranje programa koje je potrebno u prijavnicama navesti, a obuhvaća pripreme radove i realizaciju. Pripremni radovi odnose se na odabir građe kao i na prijedlog teksta na temelju prethodnih istraživanja. U pripreme radove ubrajaju i terminski plan realizacije publikacije te specificirani naslov, autora, format i opseg, vrstu uveza, broj ilustracija, naklada i dr., uključujući i specifikaciju troškova. Također prilikom ispunjavanja prijavnice u sekciji pripremnih radova potrebno je

⁵⁹ Radovanlija Mileusnić, S. "Kako objaviti dobru muzejsku knjigu" - edukativne radionice o muzejskom nakladništvu. // *Informatica museologica* 44, 1-4 (2013.). str. 222-224.

navesti detaljne podatke o dosadašnjim odobrenim sredstvima Ministarstva kulture i medija te ostalih izvora. Dio koji obuhvaća realizaciju odnosi se na troškove dizajna prijeloma i naslovnice, tiska i drugih. Kod kataloga izložbi prednost se daje izdanjima koja su vezana uz stalni postav te se potiče izdavanje zbornika, godišnjaka, vodiča, kataloga za djecu i radnih listića.⁶⁰

Jednako kao što se MDC posvetio izdavanju dobrih muzejskih publikacija, tako se i krovna udruga muzejskih profesionalaca – ICOM (engl. International Council of Museums, Međunarodni savjet za muzeje) usredotočila na izradu priručnika s pomoćnim uputama za izdavanje muzejskih publikacija.

4.2.1. ICOM-ov priručnik za izdavanje

Godine 2017. ICOM objavljuje priručnik pod nazivom *ICOM Publishing Manual* kao pomoć pri postupku objavljivanja muzejskih publikacija. Priručnik nastaje u sklopu *Strateškog plana* ICOM-a za razdoblje od 2016. do 2022. godine. Neka od poglavlja koje priručnik donosi, a prikazat će se u ovome radu su: definiranje projekta, urednički proces, grafički dizajn publikacije, prijevod, proizvodnja, objavljivanje znanstvenih publikacija, administracija i arhiviranje muzejskih publikacija, promocija i distribucija te digitalne/online publikacije.⁶¹

Prije svega, kako bi muzejska publikacija bila ostvarena na što bolji mogući način, autor/autori publikacije trebaju odrediti karakteristike muzejske publikacije, odnosno format publikacije koju muzej želi izdati. Svaki oblik publikacije specifičan je i treba mu se pristupiti na individualan način. Također, prvi koraci ubrajaju i pomno planiranje publikacije koje uključuje: određivanje cilja (što se s publikacijom želi postići), određivanje ciljane publike kojoj je publikacija namijenjena, relevantnost projekta (teme koja je odabrana), istraživanje tržišta (analiza tema koje su već istražene, kako se ne bi dogodilo ponavljanje), određivanje vremenskog okvira (muzejski stručnjaci bi trebali odrediti vrijeme koje je potrebno za izradu publikacije) i financije. Financije su prepreka na koju muzeji nailaze prilikom izdavanja publikacija. Kako su muzeji ograničeni financijskim sredstvima, muzejske publikacije se

⁶⁰ Smjernice za prijavu i vrednovanje muzejskih programa. // Republika Hrvatska Ministarstvo kulture i medija. Dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/natjecaji-16274/javni-pozivi-404/pregled-natjecajne-dokumentacije-19861/smjernice-kulturnih-vijeca-i-povjerenstava/smjernice-za-prijavu-i-vrednovanje-muzejskih-programa-19991/19991> (11.6.2021.)

⁶¹ ICOM Publishing Manual. 1. elektroničko izd. The International Council of Museums, 2017. Dostupno na: https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/Publishing-Manual_2017-EN.pdf (11.6.2021.)

često nalaze na zadnjem mjestu. Primjer se već javlja prilikom stvaranja muzejske izložbe. Muzejski stručnjaci prvenstveno koriste financijska sredstva kako bi adekvatno smjestili, zaštitili i predstavili građu i teme. Nakon toga izrađuju katalog izložbe te promotivne materijale čiji konačni produkt ovisi o financijama koje su im na raspolaganju ostale. Neki od troškova muzejskih publikacija odnose se na financijsku naknadu: autorima, ilustratorima, prevoditeljima (ako postoje), lektorima, troškove grafičkog dizajna publikacije, troškove tiska i uveza, troškove digitalnih i online publikacija, troškove promocije, distribucije i dr. Iz tog je razloga izuzetno važno unaprijed odrediti visinu troškova koju je muzej spreman i u mogućnosti platiti prilikom izrade muzejskih publikacija.⁶²

U urednički postupak ubraja se nekoliko činitelja, a oni na kojima će se ovaj rad oslanjati su odabir autora, likovno oblikovanje i recenzija koje su izdvojene kao najbitniji segmenti povezani s temom ovoga rada. Odabir autora izuzetno je bitan pri izradi muzejskih publikacija. Autor ili skupina autora publikacije trebali bi biti pobliže upoznati s temom koju žele istražiti. U slučaju izdavanja muzejskih publikacija za osobe s intelektualnim poteškoćama, naglasak se stavlja na suradnju između medicinskih stručnjaka (logopeda, defektologa, psihologa...) i muzejskih stručnjaka kako bi novonastala publikacija namijenjena ciljanoj skupini korisnika u sebi sadržavala primjeren sadržaj. Neki od savjeta pisanja koje ICOM predlaže u svom priručniku, a mogu se primijeniti i pri izradi publikacija koje su u središtu interesa ovog rada, su sljedeći: autor/autori publikacije trebali bi znati što žele s publikacijom reći (postići), tekst ne bi trebao biti pisan na način da pisac pretpostavlja da će ga ciljana publika razumjeti već treba biti logično objašnjen, autor teksta bi trebao poznavati publiku kojoj se obraća (vraćamo se na edukacije koje bi muzejski stručnjaci trebali proći kako bi razumjeli ciljanu skupinu), tekst bi trebao biti zanimljiv i gramatički ispravan te se strogo preporučuje izbjegavanje žargona i kompleksnih metafora kako čitatelja ne bi naveli na krivi zaključak.⁶³

Likovni prikazi neizostavan su dio muzejskih publikacija namijenjenih osobama s intelektualnim poteškoćama. Putem različitih ilustracija, fotografija, likovnih prikaza čitatelji lakše stvaraju predodžbu teme koja se obrađuje. Ovdje ubrajamo sve skupine čitatelja (izuzevši slabovidne i slijepe osobe). Ilustracije, fotografije i ostale likovne prikaze potrebno je pomno odabrati te zatražiti mogućnost korištenja od strane nositelja autorskih prava. Nakon što je izrada muzejske publikacije završila savjetuje se recenziranje prije njezinog tiska. U

⁶² Isto. (11.6.2021.)

⁶³ Isto. (11.6.2021.)

slučaju muzejskih publikacija namijenjenima osobama s intelektualnim poteškoćama poželjno je pregledati publikaciju iz različitih kutova stajališta (stručnosti).

Muzejsku publikaciju (znanstvenu i stručnu publikaciju) potrebno je na kraju adekvatno administrirati. Ono se radi pomoću ISBN-a i/ili ISSN-a. ISBN (*International Standard Book Number*) je kratica za međunarodni standardni broj za identifikaciju knjige. Njega dodjeljuje Hrvatski ured za ISBN, smješten u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, a otiskuje se na omotu knjige i poledini naslovnog lista.⁶⁴ ISBN „... obilježava naslov, izdanje, nakladnika, jezik ili zemlju izdavanja, vrstu uveza i broj sveska. Sastoji se od akronima ISBN i deset arapskih znamenaka okupljenih u četiri skupine odvojene crticama ili razmacima.“⁶⁵ ISSN (*International Standard Serial Number*) služi za identifikaciju serijskih publikacija. U Hrvatskoj centar ISSN-a također je smješten u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, a njegova zadaća je dodjeljivanje oznaka nakladnicima serijskih publikacija.⁶⁶ Nakon adekvatne administracije tiskanu publikaciju potrebno je arhivirati (najčešće u obliku PDF-a) zajedno sa svim troškovima publikacije i popisanim slikama/fotografijama.

Muzejske publikacije potrebno je promovirati i prije puštanja u javnost. Neki od načina promocije su putem digitalnih medija (društvene mreže mogu poslužiti kao besplatan oblik promocije), pomoću partnera i knjižara.⁶⁷

Zadnji dio priručnika odnosi se na digitalne i online publikacije koje su sve zastupljeniji oblik muzejskog komuniciranja. E-knjiga publikacija je digitalnog formata, a namijenjena je čitanju putem elektroničkih uređaja. Ona ne zamjenjuje tiskanu knjigu i njezino korištenje često iznosi određenu novčanu naknadu. Online muzejske publikacije, s druge strane, koje su dostupne na web stranicama muzeja uglavnom se mogu besplatno pregledavati.

Izabrani primjeri ICOM-ovog priručnika za izdavanje muzejskih publikacija mogu se povezati s već spomenutim *Smjernica za građu laganu za čitanje* prilikom izrade lako čitljivih muzejskih publikacija.

⁶⁴ ISBN // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: leksikografski zavod Miroslav Krleža, Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27889> (11.6.2021.)

⁶⁵ Isto. (11.6.2021.)

⁶⁶ ISSN // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: leksikografski zavod Miroslav Krleža, Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27971> (11.6.2021.)

⁶⁷ ICOM Publishing Manual. 1. elektroničko izd. The International Council of Museums, 2017. Dostupno na: https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/Publishing-Manual_2017-EN.pdf (11.6.2021.)

5. Izdavački projekti i prilagodba pristupa za osobe s invaliditetom

Stupanj uključenosti osoba s invaliditetom u kulturna zbivanja zajednice ovisi o razini podrške koju im zajednica pruža. Kako bi kvaliteta života osoba s invaliditetom bila na zadovoljavajućoj razini potrebna je podrška zajednice. Muzeji kao ustanove značajne za očuvanje i prezentiranje kulturne baštine s ciljem prenošenja stečenih znanja svim njihovim korisnicima, među prvima su (uključujući i knjižnice) koji bi se trebali zalagati za ravnopravnost svih građana. Ono što je i dan-danas poražavajuća činjenica je razina uključenosti osoba s invaliditetom u kulturni život. Nekoliko je segmenata koji onemogućuju inkluziju ove skupine posjetitelja, a neki od prvih započinju samim ulaskom u muzejsku zgradu. U radu će se navesti neki od hrvatskih i inozemnih primjera dobre muzejske prakse uključivanja svih skupina korisnika u rad muzeja s naglaskom na muzejske publikacije namijenjene osobama s invaliditetom.

5.1. Primjeri muzejskih publikacija i aktivnosti namijenjenih osobama s invaliditetom u Hrvatskoj

U Hrvatskoj je vrlo malo primjera muzejskih publikacija namijenjenih osobama s invaliditetom. Zadnjih godina one se najviše očituju u obliku publikacija namijenjenih slijepim i slabovidnim osobama. U nastavku rada prikazat će se publikacije nastale u sklopu Muzeja grada Zagreba, Tiflološkog muzeja, Arheološkog muzeja Istre i Muzejske udruge istočne Hrvatske kao nekih od primjera vezanih uz izdavačke projekte za osobe s invaliditetom na prostoru Republike Hrvatske.

5.1.1. Muzej grada Zagreba

Muzej grada Zagreba opći je kulturno-povijesni muzej utemeljen 1907. godine. On kao gradski muzej nosi ulogu prezentiranja povijesti i kulture grada Zagreba. Jedan je od rijetkih muzeja koji posjeduje podizne rampe i lift kako bi omogućili osobama koje imaju poteškoća s kretanjem što adekvatniji ulaz u prostore Muzeja. Svakog prvog utorka u mjesecu Muzej organizira besplatno stručno vodstvo osobama s invaliditetom kroz stalni postav muzeja i povremene izložbe. Inicijativa je nastala u sklopu projekta *Dijalog kroz dodir* putem kojega

Muzej prilagođava svoj postav i vodstva slijepim i slabovidnim osobama. Iznad izloženih predmeta postavljeni su vodiči na *Brailleovom* pismu i na uvećanom tisku kako bi osobe mogle samostalno ili uz pratnju istražiti muzejski postav. Muzej također posjeduje audio vodiče na hrvatskom i engleskom jeziku, a 2020. godine objavljuje slikovnicu *Krtica Talpa istražuje Muzej grada Zagreba*.⁶⁸

Slikovnica je namijenjena djeci predškolske i školske dobi, edukativnog je sadržaja i potiče razumijevanje i inkluziju osoba s invaliditetom s naglaskom na slijepe i slabovidne osobe. Slikovnica (koja se može pronaći i u online zvučnom izdanju) započinje priču s ulaskom krtice Talpe u Muzej grada Zagreba kako bi istražila povijest grada. Na ulazu u Muzej glavni lik priče govori o djeci koja imaju neki oblik invaliditeta (nabraja osobe u kolicima, gluhe osobe, slijepe i slabovidne) kako bi potaknula razumijevanje i poštivanje raznolikosti, ali i naglasila važnost omogućavanja slobodnog pristupa svim građanima. Glavni lik priče poziva čitatelja (slušatelja) na zatvaranje očiju (stavljanje u situaciju slijepe osobe). Nakon toga jednostavnim načinom pisanja (prilagođen djeci) objašnjava neke od povijesnih važnosti grada Zagreba. U sklopu slikovnice nalazi se predstavljeno i *Brailleovo* pismo, objašnjeno na jednostavan način. Djecu se također poziva da napišu svoje ime služeći se brajicom. Nakon objašnjavanja pisma slikovnica navodi mogućnost diranja replika u muzejskom postavu kako bi ju slijepe i slabovidne osobe mogle doživjeti. Vesna Leiner, muzejska savjetnica pedagoginja autorica je ove muzejske publikacije. Slikovnica sadrži 28 stranica kako bi količinom sadržaja odgovarala djeci. Ona ukratko omogućava čitatelju (slušatelju) uvid u sadržaj Muzeja i navodi neke bitne segmente vezane uz povijest grada Zagreba (Zlatna bula Bele IV., grb grada Zagreba...). Glavni lik – krtica koja zapravo metaforički zastupa slijepu osobu podučava djecu o uvažavanju raznolikosti te ističe njihovu posebnost bez da ih ograničava.⁶⁹

Navedeni primjer edukativno je djelo koje ne samo da omogućuje percepciju već ukazuje na važnost inkluzije osoba oštećena vida u svim kulturnim i odgojno-obrazovnim događanjima. Slikovnica je namijenjena djeci predškolske i školske dobi. Njezin jednostavan stil pisanja i sažetost vrlo vjerojatno se mogu koristiti i kod osoba s intelektualnim poteškoćama

⁶⁸ Pristupačnost muzeja. // Muzej grada Zagreba. Dostupno na: <http://www.mgz.hr/hr/o-muzeju/pristupacnost-muzeja/> (20.6.2021.)

⁶⁹ Krtica Talpa istražuje Muzej grada Zagreba, 2020. // Muzej grada Zagreba. Dostupno na: <http://www.mgz.hr/hr/izdavastvo/krtica-talpa-istrazuje-muzej-grada-zagreba-2020-3266.html> (20.6.2021.)

(određenog stupnja), kojima je jednostavnost i preglednost teksta bitna za razumijevanje sadržaja.

Osim slikovnice, Muzej grada Zagreba 2005. godine objavljuje prvi hrvatski muzejski vodič za slijepe i slabovidne osobe. *Vodič po Muzeju grada Zagreba za slijepe, slabovidne, gluhoslijepe i sve one koji imaju poteškoća s vidom* sastoji se od 90 stranica od čega je na 70 stranica otisnut tekst uvećanim tiskom i *Brailleovim* pismom. Dvadeset stranica vodiča ispunjeno je reljefnim fotografijama na kojima je prikazan tlocrt muzeja i neki od predmeta iz stalnog muzejskog postava. Reljefne fotografije započinju logičnim slijedom od ulaska u muzejski prostor (tlocrt muzeja) do smjera kretanja po stalnom postavu. Nadalje, tekst navodi čitatelja na replike muzejskih predmeta koje posjetitelj može dotaknuti i na taj način percipirati, razumjeti.⁷⁰

5.1.2. Tiflološki muzej

Tiflološki muzej ubraja se u kategoriju specijalnih muzeja, njegovo ime grčkog je podrijetla i dolazi od riječi *typhlos* (slijep) i *logos* (govor, razum, misao). Muzej nastaje na inicijativu tiflopedagoga (specijalist u pedagoškom radu s djecom oštećenog vida) Vinka Beka, osnivača Zemaljskog zavoda za odgoj slijepe djece u Zagrebu i urednika prvih tifloloških časopisa. Vinko Bek 1888. godine započinje sa sakupljanjem privatne zbirke vezane uz područje tiflogije. Iako muzej nije uspio realizirati, on se na njegovu inicijativu kasnije otvara. Prvi tiflološki muzej u Hrvatskoj otvoren je u Zagrebu 1953. godine, a 1959. seli u prostore koje i dan-danas koristi. Od 2008. godine postav Muzeja mijenja se po četvrti put.⁷¹

Tiflološki muzej danas osigurava adekvatne preduvjete za rad s osobama s invaliditetom. Jedini je kao takav na prostorima Hrvatske, ali i jedan od rijetkih u svijetu. Njegova glavna zadaća je omogućiti kulturno djelovanje i pristupačnost osobama s invaliditetom. Muzej je sa strane pristupačnosti prilagođen osobama s invaliditetom. Od web stranice muzeja čiji se format, boja font mogu prilagoditi različitim korisničkim potrebama do prilagođenih predmeta i osiguranoj mogućnosti sudjelovanja u muzejskim projektima (radionicama). Prilikom samog ulaska u Muzej korisnici mogu preuzeti taktilnu kartu muzeja pomoću koje upoznaju prostor i njegov sadržaj. Svaki izloženi predmet prate predmetne legende na

⁷⁰ Novi vodiči po Muzeju grada Zagreba. // *Informatica museologica* 36, 1-2 (2005.). str. 1.

⁷¹ Povijest muzeja. // Tiflološki muzej. Dostupno na: <http://www.tifoloskimuzej.hr/hr/o-nama/povijest-muzeja/> (20.6.2021.)

uvećanom tisku i brajici kako bi korisnici sami mogli obići stalni postav Muzeja i povremene izložbe. Također, muzejski izlošci izloženi su na način da ih osoba u invalidskim kolicima može ugodno promatrati, uz izložke nalaze se i audio vodiči za osobe s oštećenjem sluha.

Od publikacija prilagođenih osobama s invaliditetom Muzej nudi tri oblika kataloga izložbe (uvećani tisak, brajica i zvučni oblik). Muzej također u dugoročni plan uključuje dodatnu prilagodbu web stranice i izradu virtualnog muzeja.⁷² Nadalje, što se tiče povremenih izložbi u ovom radu će se izdvojiti izložba pod nazivom *Dodirni priču*.

Godine 2008. Osnovna škola Pećine u Rijeci otvara prvu dječju knjižnicu namijenjenu osobama s oštećenjem vida. Kako su taktilne slikovnice na hrvatskom prostoru uglavnom bile nepoznate, knjižnični fond opremljen je nabavom slikovnica iz inozemstva. Stvorena je suradnja između te knjižnice i Tiflološkog muzeja kako bi se što više naglasila potreba za ovakvim oblikom publikacija. Literatura koju Knjižnica prikuplja pretežno je taktilnog oblika, a jedan od razloga je to što su cijene takvih izdanja vrlo visoke i roditeljima neprihvatljive. Predavanja na temu taktilnih slikovnica održala su se i u sklopu Tiflološkog muzeja u kojemu je otvorena i prva izložba taktilnih slikovnica pod nazivom *Dodirni priču* gdje su u najvećem broju izložene slikovnice iz knjižničkog fonda spomenute osnovne škole. Iako navedene slikovnice nisu dio muzejskih publikacija Tiflološkog muzeja, one su spomenute kao primjer dobre prakse suradnje između muzeja i knjižnica s ciljem osiguravanja pristupačnosti svim korisnicima.

⁷² O nama. // Tiflološki muzej. Dostupno na: <http://www.tifoloski.s11.novenaweb.info/hr/o-nama/o-tifoloskom-muzeju/#sto-zelimo-postici> (20.6.2021.)

5.1.3. Arheološki muzej Istre (COME-IN!)

Muzej okuplja arheološke predmete materijalne kulturne baštine prikupljene na području Istre. Osim zbirke u matičnoj zgradi Muzej skrbi i o zbirkama i spomenicima koji se nalaze van muzejskog prostora, a neki od njih su: pulski amfiteatar, Augustov hram, Nezakcij (najstariji istarski grad) i franjevački samostan.⁷³ Muzej nažalost još uvijek nije adekvatno opremljen za pristup posjetiteljima s posebnim potrebama, ali spomenut je u ovome radu iz razloga što se 2016. godine priključio projektu *COME-IN!* (Cooperating for Open access to Museums-towards a widEr Inclusion).

Projekt je nastao uz financijsku pomoć *Interreg CENTRAL EUROPE* fondova koji se među ostalim bavi problematikom prirodnih i kulturnih resursa europskog područja. „*COME-IN!* koordinira mrežu muzeja, udruge osoba s invaliditetom, predstavnike akademske zajednice, institucije za izobrazbu i kreatore politika koji će zajednički utvrditi inovativni strateški pristup načinu promicanja pristupačnosti u muzejima.“⁷⁴ Arheološki muzej Istre 2016. godine postaje jedan od partnera projekta s ciljem promicanja dostupnosti Muzeja svim njegovim posjetiteljima.⁷⁵ Neki od načela projektne intervencije su: uklanjanje fizičkih prepreka unutar i van Muzeja, osmišljavanje izložbi koje su pristupačne svim posjetiteljima, izobrazba muzejskog osoblja o načinima pristupa prema svim muzejskim korisnicima, implementacija alata za poboljšanje preglednosti i dr.⁷⁶

Uz projekt objavljen je kratak priručnik za muzeje koji se može pronaći na web stranicama Muzeja. U priručniku su predstavljeni neki od primjera dobre prakse pri komunikaciji s posjetiteljima, načini vođenja, primjeri opisivanja muzejskog postava slijepim osobama i dr. Nadalje, projekt apel stavlja i na izobrazbu osoblja. Svi muzeji partneri dužni su zaposlenike adekvatno educirati. Kurikulum izobrazbe razvijen za projekt *COME-IN!* sastoji se od 3 modula:

1. Pristupačni muzeji i pristup lancu usluga
2. Podizanje svijesti

⁷³ Povijest. // Arheološki muzei Istre. Dostupno na: <http://www.ami-pula.hr/o-muzeju/povijest/> (20.6.2021.)

⁷⁴ Smjernice za COME-IN! // Arheološki muzej Istre. Dostupno na: http://www.ami-pula.hr/uploads/media/Smjernice_COME_IN.pdf

⁷⁵ COME-IN. // Arheološki muzej Istre. Dostupno na: <http://www.ami-pula.hr/projekti/come-in/> (20.6.2021.)

⁷⁶ COME-IN! Priručnik za muzeje. // Arheološki muzej Istre. Dostupno na: http://www.ami-pula.hr/uploads/media/Prirucnik_COME-IN_.pdf

3. Osmišljavanje pristupačnih izložbi

Obuka zaposlenika traje od 14 do 18 sati, a sati se dijele prema interesima (zaposlenici sami biraju kojem modulu će najduže/najkraće pristupiti što ovisi o potrebama muzeja).⁷⁷ Muzejima koji su usklađeni sa standardima pristupačnosti projekta dodijeljene su oznake kako bi se prikazala održivost projekta.

5.1.4. Muzejska udruga istočne Hrvatske (Muzej za sve)

„Muzejska udruga istočne Hrvatske je stručna, neprofitna društvena organizacija muzejsko-galerijskih djelatnika i ustanova s ciljem unapređenja organizacije djelovanja muzeja i galerija na području istočne Hrvatske“.⁷⁸ Udruga broji dvadesetak institucionalnih muzejsko-galerijskih članova, a neki od njih su: Gradski muzej Požega, Zavičajni muzej Slatina, Muzej vučedolske kulture, Zavičajni muzej Našice, Muzej Slavonije Osijek, Muzej likovnih umjetnosti (Osijek), Gradski muzej Virovitica i ostali.⁷⁹

Muzej za sve publikacija je koja je nastala u sklopu istoimenog projekta u kolaboraciji članova udruge (muzeji, galerije, udruge, obrazovne institucije). Cilj publikacije je prikazati savjete i praksu u komunikaciji i interpretaciji muzejskog i galerijskog sadržaja prema osobama s invaliditetom.⁸⁰ Publikacija se objavljuje 2013. godine u nakladi Muzejske udruge istočne Hrvatske i u suradnji s Tiflološkim muzejom u Zagrebu, a besplatno je dostupna svima u online formatu. Sadržajno publikacija predstavlja savjete i načine prilagodbe muzejske interpretacije i oblika komunikacije s osobama s invaliditetom, uglavnom je zasnovana na potrebama posjetitelja s oštećenjem sluha, vida i prema posjetiteljima sa smanjenom pokretljivošću, tjelesnim invaliditetom. Ono što će se izdvojiti iz publikacije je primjer radionice za djecu s Downovim sindromom održane u prostorima Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku. U Galeriji su do sada organizirane dvije radionice za navedenu skupinu korisnika s temom grafičke radionice slijepog tiska (otiskivanje papirne podloge pri čemu nastaju udubljenja/izbočenja) i izradu okvira. Ostale prezentirane radionice koje uključuju Muzej Slavonije, Gradski muzej Virovitica i Gradski muzej Vukovar odnosile su se na grupe

⁷⁷ Smjernice za COME-IN! // Arheološki muzej Istre. Dostupno na: http://www.ami-pula.hr/uploads/media/Smjernice_COME_IN.pdf

⁷⁸ Ciljevi i poslanje. // Muzejska udruga istočne Hrvatske. Dostupno na: <https://www.muih.hr/o-nama/ciljevi-i-poslanje> (20.6.2021.)

⁷⁹ Članovi udruge. // Muzejska udruga istočne Hrvatske. Dostupno na: <https://www.muih.hr/clanovi-udruge/muzeji> (20.6.2021.)

⁸⁰ Muzej za sve. // Muzejska udruga istočne Hrvatske. Dostupno na: <https://www.muih.hr/publikacije/585-muzej-za-sve> (20.6.2021.)

korisnika s oštećenjem sluha, vida te na uključivanju učenika osnovnih područnih škola. Iz radionica će se još izdvojiti primjer formiranja publikacija za osobe s oštećenjima vida koje je Gradski muzej Vukovar izložio u radu.

U formiranju pristupačnosti izložbenog prostora za slijepe i slabovidne osobe publikacija naglašava nekoliko bitnih segmenata pri oblikovanju:

- Organizaciju prostora: podrazumijeva adekvatno osvjetljenje, definirani smjer kretanja (logičan), prikladnu veličinu predmeta (do 60 cm), visina izložaka (90-160 cm), razmak između postamenata (okvirno 1,20 m za bijeli štap) i dr.
- *Brailleov* tisak: navodi smjernice koje se odnose na: veličinu tiska (okvirno 0,5 x 1 cm), legende na brajici (tiskane pod kutom od 45° kako bi bio ugodan za čitanje prstima te tiskane na visini od 90 cm), korištenje podloge koja je deblja i ne oštećuje se
- Uvećani tisak: za tekst se koristi veličina od 14 do 18 točaka, koriste se neserifni fontovi (Arial), dizajn mora biti jednostavan, a poravnanje po lijevoj margini, prored između redaka je 1.5 ili 2, izbjegava se tiskanje svijetlog teksta (mora biti upečatljiv)
- Audio vodiče: služe za zvučno opisivanje predmeta, pogodan za osobe koje ne koriste brajicu
- Taktilne slike: preporuča se korištenje različitih tekstura i linija te logičan slijed
- Komunikacija: bitna je verbalna preciznost, jednostavan govor logičnog slijeda...⁸¹

U prethodnom poglavlju prikazani su neki od primjera hrvatskih muzejskih publikacija, aktivnosti i prilagodbi pristupa za osobe s invaliditetom. Iako oni nisu u opusu publikacija koje su usmjerene prema osobama s intelektualnim poteškoćama, u radu su prezentirani kao primjeri dobre prakse i rada muzeja s ciljem omogućavanja pristupačnosti svim korisnicima. Neki od spomenutih primjera su prvi vodiči na brajici, katalozi izložbe, slikovnice i legende na uvećanom tisku, taktilne slikovnice te projekti okrenuti prema inkluziji osoba s invaliditetom u kulturni život zajednice.

⁸¹ Muzeji za sve. // izdaje Muzejska udruga Istočne Hrvatske. / Zagreb: Muzejska udruga Istočne Hrvatske, 2013. Str. 46-49. Dostupno i na:
https://www.muieh.hr/images/stories/novosti/2013/gluko/Muzeji_za_sve_2013.pdf

5.2. Smithsonian Institution kao inozemni primjer dobre prakse uključivanja osoba s intelektualnim poteškoćama

Smithsonian Institution najveći je muzejsko-istraživački kompleks koji uključuje 19 muzeja i Nacionalni zoološki vrt u Sjedinjenim Američkim Državama. U svrhu ovoga rada predstaviti će se neki od programa koje *Smithsonian Institution* nudi posjetiteljima s invaliditetom.

Morning at the Museum program je namijenjen obiteljima, djeci i mladim osobama s invaliditetom, uključujući osobe s intelektualnim poteškoćama. Održava se najavljenim vikendima u jutarnjim satima, a posjeti su za ove grupe posjetitelja besplatni. Programi su namijenjeni ciljanim skupinama korisnika i održavaju se na nekim od prostora muzeja koje Smithsonian okuplja. Kako se program odvija u jutarnjim satima, prije otvaranja vrata ostalim posjetiteljima, korisnici ovog programa imaju mogućnost pregledavanja muzejskih zbirki u miru. Posjetitelji na ulazu dobivaju prilagođene materijale (publikacije/brošure), senzorne karte, virtualne rasporede kako bi se samostalno mogli kretati po muzejskom postavu.⁸²

Project SEARCH namijenjen je mladim osobama s intelektualnim poteškoćama. Program se bazira na stvaranju veze između muzejskih/istraživačkih institucija i osoba s intelektualnim poteškoćama putem obrazovanja. Sam program traje 10 mjeseci. U tom razdoblju projekt nudi praksu (u muzejima i istraživačkim uredima) s nastavom koja se odnosi na pisanje životopisa, učenje profesionalnog ponašanja, vježbanje intervjua i poticanje rada na vještinama koje sudionik programa posjeduje.⁸³

User Expert Advisory Group oblik je savjetodavne usluge koju osobe s invaliditetom nude zaposlenicima i volonterima Smithsoniana. Zasniva se na njihovom vlastitom iskustvu prilikom posjeta muzejskim institucijama, od fizičkog okruženja do dostupnosti kustosa i pristupačnosti muzejskih izložbi. Svoje dojmove prenose zaposlenicima muzeja kako bi zajednički unaprijedili djelovanje muzeja i prilagodili ga svim njegovim korisnicima.⁸⁴

Smithsonian Institution također objavljuje Smjernice za nastanak pristupačne muzejske izložbe – *Smithsonian Guidelines for Accessible Exhibition Design*. Sadržajno one pokrivaju

⁸² Morning at the Museum. // Smithsonian Institution. Dostupno na: <https://access.si.edu/program/morning-museum> (4.5.2021.)

⁸³ Project SEARCH. // Smithsonian Institution. Dostupno na: <https://access.si.edu/program/project-search-smithsonian-institution> (4.5.2021.)

⁸⁴ Smithsonian Institution's User Expert Advisory Group. // Smithsonian Institution. Dostupno na: <https://access.si.edu/program/user-expert-advisory-group> (4.5.2021.)

sva područja pri stvaranju/postavljanju svima pristupačne muzejske izložbe: od samog konteksta izložbe, izložbenih predmeta, audio-vizualnog sadržaja i osvjetljenja do muzejskih legendi i tekstova. Za predmetne legende ističe važnost čitkog teksta te njegovu prilagodljivost svim skupinama posjetitelja (*Brailleovo pismo*, zvučni sadržaji, tekst lagan za čitanje...). Kod prikaza i interpretacije muzejskog postava smjernice nude nekoliko savjeta pri prilagođavanju posjetiteljima s različitim invaliditetom:

- logičan slijed priče, ponavljanje elemenata u svrhu zapamćivanja, korištenje tiskanih i audio-vizualnih materijala
- dijeljenje uvodnih brošura koje objašnjavaju jednu ili dvije teme izložbe, brošura bi trebala biti popraćena ilustracijama/fotografijama kako bi se lakše razumjela
- predstavljanje informacija putem svih osjetila: audio podatci, taktilni oblici, različite kombinacije formata (korisne kod osoba s intelektualnim poteškoćama), uvođenje smislenih filmova/videoa/zvukova koji ne odvlače pažnju već pomažu posjetitelju da u potpunosti razumije sadržaj
- uključivanje doprinosa osoba s invaliditetom: prezentiranje postignuća osoba s invaliditetom na području znanosti, umjetnosti...
- korištenje adekvatnog adresiranja (intelektualne poteškoće umjesto mentalna retardacija, poteškoća, a ne bolest itd.)⁸⁵

Navedeni projekti i smjernice u okviru *Smithsonian Institutiona* ukratko su prezentirani u ovom poglavlju kako bi naglasili mogućnosti i prijedloge koji se nude našim muzejskim ustanovama.

⁸⁵ Smithsonian Institution. // Smithsonian Guidelines for Accessible Exhibition Design. Dostupno na: <https://www.thc.texas.gov/public/upload/publications/Smithsonian%20Guidelines%20for%20accessible%20design.pdf>

6. Inkluzija osoba s intelektualnim poteškoćama u muzejsku djelatnost pomoću muzejskih publikacija

Svaka osoba ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja. Također, svaka osoba ima pravo na primanje i širenje informacija kao i pravo na obrazovanje i sudjelovanje u društvenoj zajednici. Čovjek svojim mišljenjima, stavovima i svojim zalaganjem doprinosi i čini zajednicu. Osobe s intelektualnim poteškoćama još uvijek su manje poznata skupina korisnika muzejskih institucija. No, možemo reći da su muzeji napokon počeli otvarati vrata osobama s invaliditetom te sve više poticati pitanje jednakosti. U većini hrvatskih, ali i inozemnih muzeja sve više se radi na inkluziji prema osobama s poteškoćama vida i sluha te osobama s poteškoćama u kretanju. U Republici Hrvatskoj realizirali su se neki od reprezentativnih primjera dobre prakse i načina djelovanja muzeja u odnosu na osobe s invaliditetom, a neki od njih su: uvođenje vodiča na brajici i kataloga stalnog postava u zvučnom obliku, korištenje uvećanog tiska u predmetnim legendama, sudjelovanje i formiranje projekata okrenutih prema uključivanju svih osoba s različitim oblikom invaliditeta u rad kulturnih ustanova.

Osobe s intelektualnim poteškoćama zahtijevaju publikacije oblikovane na drugačiji način od onih s kojima se svakodnevno susrećemo. Ovisno o stupnju mentalne retardacije, osobe različito percipiraju, razumiju, ali i čitaju tekst. U prethodnim poglavljima prikazane su neke od postavljenih smjernica za izradu lako čitljivih publikacija dok smjernice za izradu muzejskih publikacija prilagođenih svim stupnjevima mentalne retardacije (blaga, umjerena, teška, duboka) nisu pronađene. Iako utemeljene smjernice za izradu publikacije namijenjene svim stupnjevima invalidnosti ne postoje, one se s vremenom mogu definirati u suradnji s udrugama, zdravstvenim stručnjacima i ostalim zainteresiranim profesionalcima. Naravno, kada govorimo o težim stupnjevima mentalne retardacije prilagodba bi se odnosila na razini komunikacije između kustosa, pomoćnika i osobe s invaliditetom. U Republici Hrvatskoj do sada su izrađena dva primjera muzejskih publikacija u formi lako razumljive knjige, a oba se nalaze unutar jedne edicije izdane od strane Muzeja Ivana Meštrovića i čine početak izdavaštva za osobe s intelektualnim poteškoćama u Republici Hrvatskoj. Ostali primjeri koji će u radu biti prezentirani tematski se dotiču muzejskih institucija, ali nisu izdani od strane muzeja. No, prije toga nekoliko rečenica o Europskim standardima za izradu lako razumljivih informacija.

6.1. Informacije za sve: Europski standardi za izradu lako razumljivih informacija

Europski standardi za izradu lako razumljivih informacija napisani su u okviru projekta *Stvaranje puteva do cjeloživotnog učenja odrasle osobe s intelektualnim poteškoćama*, a tijekom godina izdane su još 3 publikacije s ciljem uključivanja osoba s intelektualnim poteškoćama u obrazovanje i život zajednice. Publikacija sadržajno pokriva područja koja uključuju prilagođavanje i prezentiranje informacija: pisanih u obliku tiska, elektroničke publikacije, prilagodbu video sadržaja, zvučnih sadržaja. Projekt je uključio 8 europskih zemalja kako bi ovi standardi bili što adekvatnije propisani. Projekt je nastao s namjerom uključivanja osoba s intelektualnim poteškoćama u život zajednice na način da im prilagodi informacije kako bi ih samostalno ili uz pomoć pratitelja mogli koristiti. Publikacija je dostupna i u online obliku kako bi se približila svim institucijama koje žele izraditi lako razumljive informacije.

Prije početka izrade lako razumljivih informacija, *Standardi* savjetuju da se istraži polje intelektualnih poteškoća te potrebe ove skupine korisnika kako bi informacije bile adekvatno oblikovane. Predlažu suradnju s osobama s intelektualnim poteškoćama, njihovim udrugama, logopedima, psiholozima i ostalima kako bi novonastale publikacije bile kvalitetno prezentirane. Riječi i rečenice korištene u publikaciji trebaju biti razumljive i dobro poznate. Izbjegava se korištenje metafora i riječi iz drugih jezika. Također, inicijali u ovakvom obliku publikacije nisu poželjni, a ako se već koriste potrebno ih je u zagradi ili pod navodnicima objasniti. Nadalje, postotci i veliki brojevi također nisu preporučeni, umjesto njih predlaže se korištenje pojmova „malo“ ili „mnogo“. Kod obraćanja čitatelju potrebna je izravna komunikacija („ti“ ili „vi“), stil pisanja rečenice treba biti aktivan oblik, dok se pasivan izbjegava. Redoslijed informacija treba imati logičan slijed, dok se skakanje s teme na temu strogo izbjegava kako ne bi čitatelja dovelo do pogrešnog zaključka. Ponavljanje bitnih informacija u ovakvom obliku izlaganja je poželjno kako bi čitatelji lakše zapamtili i uvidjeli važnije čimbenike.⁸⁶

Pisane informacije trebaju biti prikazane na adekvatnoj veličini papira, preporuča se A4 ili A5 format, dužina publikacije treba biti ograničena na manji broj stranica, pozadina teksta treba biti u kontrastu s tekstom kako ne bi odvlačila čitateljevu pažnju. Font slova također treba biti

⁸⁶ Informacije za sve. Europskim standardima za izradu lako razumljivih informacija. Dostupno na: https://issuu.com/damyan/docs/2551-information_for_all-hr-07-web (9.-11. str.)

jasan i adekvatne veličine, Smjernice preporučaju font Arial ili Tahoma dok se serifni fontovi pri izradi ovakve vrste publikacije ne preporučaju. Minimalna veličina fonta trebala bi biti 14 točaka radi lakše preglednosti teksta. Kosa slova, podcrtana, skupljena i svijetla se nikako ne preporučaju. Nadalje, Smjernice predlažu korištenje malih tiskanih slova jer se lakše čitaju od onih koja su pisana velikim tiskanim. Rečenični znakovi trebaju biti jednostavni, a nove rečenice se uvijek pišu u novom redu kako bi jedna rečenica opisivala samo jednu radnju ili jedan događaj. Umjesto korištenja zamjenica (ja, on, ona) koriste se imena makar se ona ponavljala nekoliko puta u tekstu. Slike/ilustracije/fotografije su izuzetno bitan činitelj pri ovakvoj vrsti publikacije. One bi trebale pratiti radnju teksta i pomagati čitatelju u lakšem razumijevanju.⁸⁷

Elektroničke publikacije u koje ubrajaju informacije na internetskim stranicama ili CD-ima sve češće su sredstvo komunikacije. Njihov tekstualni sadržaj potrebno je također prilagoditi služeći se Smjernicama navedenim za tekstualne informacije. I u ovom se slučaju preporuča suradnja s osobom s intelektualnim poteškoćama kako bi se informacije i u ovom obliku adekvatno formirale. Kod web stranica (u ovom slučaju stranice muzeja) potrebno je napraviti prilagodbu teksta. Stranice bi trebale nuditi opciju prilagodbe teksta različitom formatu, veličini, promjeni boje i promjeni poreda. Većina muzeja danas nudi ovu opciju prilagođavanja stranice različitoj skupini čitatelja. Sve informacije na stranici, od one na početnoj stranici do dubljeg pretraživanja stranice, trebaju biti jednostavno prikazane kako bi omogućile lagano pretraživanje.⁸⁸

CD-i, zvučne informacije, filmovi isto tako trebaju biti prilagođeni osobama s intelektualnim poteškoćama. Oni su danas česti mediji koji se koriste pri oblikovanju muzejske izložbe kako bi stvorili dodatnu atmosferu i produbili sadržaj izložbe. Njihov oblik trebao bi biti jednostavan i atraktivan.⁸⁹

Vidljivo je kako se Europski standardi za izradu lako razumljivih informacija podudaraju s IFLA-inim Smjernicama za građu laganu za čitanje (navedeno u poglavlju 2.3.). Segment koji se razlikuje u standardima/smjernicama je veličina slova i stil slova. IFLA-ine *Smjernice* navode korištenje slova veličine od 12 točaka i korištenje serifnih i neserifnih fontova dok su

⁸⁷ Informacije za sve: Europski standardi za izradu lako razumljivih informacija. 1. elektroničko izd. (prema tiskanom izd. iz 2009.). Inclusion Europe, 2013. Datoteka Issuu. Dostupno na: https://issuu.com/damyan/docs/2551-information_for_all-hr-07-web (5.5.2021.)

⁸⁸ Isto.

⁸⁹ Isto.

Europski standardi ograničili tekst na korištenje isključivo serifnih slova, veličine 14 točaka i više.

Objekti publikacije dostupni su u online obliku kako bi ih sve institucije i osobe mogle slobodno koristiti. I jedna i druga sadrže detaljan opis stvaranja lako razumljivog teksta, odnosno lako razumljivih informacija. U muzejskom izdavaštvu dvije knjige o Ivanu Meštroviću iz nakladničke cjeline *Lako razumljive knjige* jedini su pronađeni primjerci muzejskog djelovanja na ovom području. Knjiga je detaljno razrađena pomoću smjernica, a njezin atraktivan izgled i jednostavnost predočavanja informacija privlači i čitatelje koji nisu još u potpunosti savladali hrvatski jezik (djeca i doseljenici iz drugih zemalja). Navedene publikacije mogu se pronaći u Knjižnicama grada Zagreba, Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, ostalim gradskim knjižnicama na području Splita te u Muzejima Ivana Meštrovića.

6.2. Slikovnica *Nino te vodi po Karlovcu*

Godine 2018. predstavljena je prva publikacija lagana za čitanje Karlovačke županije. *Nino te vodi po Karlovcu*. Slikovnica je namijenjena osobama s intelektualnim poteškoćama, nastala na inicijativu autorice, koja je ujedno majka dječaka s teškoćama, muzejske savjetnice Gradskog muzeja u Karlovcu Sande Kočevar u suradnji sa Savezom udruga osoba s invaliditetom Karlovačke županije. Tekst je ispitan i prepravljen od strane stručnjaka iz Centra za pružanje usluga u zajednici Ozalj. Slikovnica je isto tako namijenjena djeci predškolske i rane školske dobi koja razvijaju svoje čitalačke sposobnosti. Izdao ju je Savez udruga osoba s invaliditetom Karlovačke županije, a financirao Grad Karlovac. Ona je simbolično, za rođendan grada podijeljena svim kulturnim institucijama upravo zbog tematike koju slikovnica pokriva (zavičajna publikacija). Slikovnica je, kao što se i iz naslova može iščitati, simboličan prikaz šetnje dječaka Nina po gradu Karlovcu. Na putu on se upoznaje s kulturnim institucijama i važnim objektima grada. Potrebno je spomenuti kako je slikovnica izazvala dobru recepciju građana te je podržana u sklopu Europskog tjedna mobilnosti. Cilj projekta, koji se održava svake godine u rujnu, je potaknuti razmišljanje o načinima prijevoza koji ujedno čuvaju okoliš, a u sklopu Tjedna održana je i akcija prilagodbe okoliša za kretanje osoba s invaliditetom. Slikovnica *Nino te vodi po Karlovcu* 2018. godine uključena je u projekt te je sadržaj slikovnice predstavljen putem informativne šetnje u kojoj su sudjelovala djeca predškolske dobi. Posjetile su se lokacije, kulturne ustanove te spomenule osobe koje su značajne za Karlovac. Tim pristupom slikovnica je oživjela i postala svojevrsni mali turistički vodič za djecu i osobe s poteškoćama. U šetnji gradom pridružila im se i osoba u invalidskim kolicima kako bi im pokazala s kojim se sve poteškoćama susreće u kretanju gradom. Polaznici šetnje su putem slikovnice naučili na zabavan način neke važnosti grada te se upoznali s jednim od oblika invaliditeta.⁹⁰

Slikovnica je prije svega namijenjena osobama s intelektualnim poteškoćama, njezin tekst je pisan na jednostavan način kako bi ga čitatelji mogli razumjeti i uživati u njemu. Njega prate ilustracije akademskog slikara Mladena Bolfeka kako bi upotpunile pročitani tekst i omogućile lakše razumijevanje pročitano. Tekst slikovnice pisan je logično, jednostavnim

⁹⁰Europski tjedan mobilnosti-„Nino te vodi po Karlovcu“. // Udruga osoba s invaliditetom karlovačke županije. Dostupno na: <https://uosikazu.hr/europski-tjedan-mobilnosti-nino-te-vodi-po-karlovcu/> (10.5.2021.)

rječnikom i popraćen je ilustracijama koje ga prate, a što je izuzetno bitan činitelj kod ovakvog oblika publikacije.⁹¹

Slikovnica je postala primjer kvalitetne publikacije koja je zahvaljujući djelovanju različitih organizacija ponudila svojim građanima dodatnu priliku za čitanje i učenje.

6.3. Lako razumljive (dječje) knjige povezane s muzejima

Kako živi muzej? i *Maša i muzej* publikacije su prilagođene početnicima u čitanju. Iako im izdavači nisu muzejske ustanove, spomenute su jer povezuju lako čitljivu knjigu s tematikom muzejske djelatnosti. Obje publikacije izdane su u lako čitljivom formatu, pogodnom djeci za učenje čitanja. Publikacije ovog oblika pogodne su i za osobe s intelektualnim poteškoćama.

Rehabilitacija ove skupine ovisi o razini osiguranih uvjeta koji omogućuju integraciju u svakodnevni život i poticanje samostalnosti koliko je najviše moguće. Danas je većina osoba s intelektualnim poteškoćama institucionalizirana, no neprilagođeni školski uvjeti, nemogućnost zapošljavanja neki su od segmenata koji utječu na institucionalizaciju ove skupine. Kako osobe s intelektualnim poteškoćama teško samostalno funkcioniraju, potrebna im je podrška zajednice. Većina knjiga namijenjenih djeci lako čitljivog su oblika te se mogu koristiti pri edukaciji osoba sa sniženim intelektualnim sposobnostima. Ovisno o razini razumljivosti publikacije, one namijenjene početnim razredima osnovne škole mogu se koristiti i kod osoba s intelektualnim poteškoćama čija je mentalna dob jednaka početnim razredima osnovne škole. Ovdje se ubraja stupanj lake (mentalna dob 9-12 godina) i umjerene mentalne retardacije (mentalna dob 6-9 godina). Kod teške i duboke mentalne retardacije, institucionalizacija ili konstantan nadzor je neophodan, osobe s ovim stupnjem zahtijevaju čitanje naglas od strane pratitelja/skrbnika, teksta koji je prilagođen djeci od 3 do 6 godina.

Knjiga namijenjena za djecu *Maša i muzej* izdana je 2014. godine u nakladi Mozaik knjige. Autorica teksta Sanja Pilić hrvatska je spisateljica dječje književnosti, *Maša i muzej* samo je jedan dio serijala knjiga o djevojčici Maši koja istražuje muzeje, kazališta, zoološke vrtove i dr. Publikacija je spomenuta u radu jer se sadržajno bazira na istraživanju (posjeti) glavnog

⁹¹ Predstavljanje slikovnice Nino te vodi po Karlovcu autorice Sande Kočevar. // Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“. Dostupno na: <http://www.gkka.hr/predstavljanje-slikovnice-nino-te-vodi-po-karlovcu-autorice-sande-kocevar-stepinac/> (13.5.2021.)

lika Maše nekoliko muzeja na području grada Zagreba. U knjizi se tako spominju Muzej grada Zagreba, Prirodoslovni muzej, Hrvatski školski muzej i Etnografski muzej. Glavni lik upoznaje čitatelja s postavom kojeg svaki muzej nudi. U Prirodoslovnom muzeju Maša se susreće s različitim prikazima životinja, u Muzeju grada Zagreba s običajima fašnika i pojmom „žive slike“ (muzejski djelatnici obučeni su u kostime povijesnih osoba koje prikazuju). Hrvatski školski muzej predstavlja Maši nekadašnje pernice i oblike pisanja koje su učenici koristili (kreda, tinta, pero...), a u Etnografskom muzeju Maša pronalazi igračke s kojima su se igrali njezini djedovi i bake. *Maša i muzej* dječja je knjiga koja je načinom pisanja i prikaza teksta namijenjena djeci od 8 do 12 godina.⁹² Jezičnim i stilskim oblikovanjem teksta omogućuje čitateljima lagano čitanje i razumijevanje teksta. Ona uvodi čitatelja u svijet muzeja, prikazujući neke od temeljnih djelatnosti koje navedeni muzeji ostvaruju. Čitatelj putem ove publikacije upoznaje muzejski fond, ali i neke od drugih načina prezentiranja muzejske građe („žive slike“). Kako je publikacija namijenjena starosti od 6 do 12 godina, ona je prikladna i za osobe s lakim i umjerenim stupnjem mentalne retardacije. Uz jednostavan stil pisanja, tekst je popraćen i ilustracijama koje omogućuju čitateljima lakše razumijevanje pročitano i povezivanje sadržaja. Uoči *Noći knjige* 2014. godine Hrvatski školski muzej organizirao je i čitanje ulomaka iz knjige *Maša i muzej*.

Knjiga *Kako muzej živi?* namijenjena je čitateljima od 6 i više godina. Izdana je 2020. godine od strane Školske knjige. Njezina posebnost je upravo u načinu prezentiranja muzejske institucije i muzejskih djelatnosti koje je u potpunosti prilagođeno osobama koje su tek krenule u svijet čitanja. Autori ove publikacije su Ondrej Chrobak, Rotislav Koryčanek i Martiv Vanek u suradnji s ilustratorom Davidom Böhmom. Autori čitatelje uvode u svijet umjetničkih muzeja i galerija. Putem jednostavnog i ilustracijama obogaćenog teksta čitatelji se upoznaju s poviješću muzeja, načinima izlaganja umjetničkih djela, muzejskim uslugama i koracima koji su potrebni pri pripremanju nove izložbe. Ideja knjige je približiti muzeje i galerije čitateljima te probuditi njihov interes. Osim priča koje muzeji, odnosno njihovi postavi prikazuju, čitatelji se susreću i s organizacijom rada muzeja kako bi dobili kvalitetniji uvid o tome što se događa iza kulisa njihovih zgrada.⁹³

⁹² Maša i muzej. // Katalog Knjižnica grada Zagreba. Dostupno na: <https://www.katalog.kgz.hr/pagesresults/bibliografskiZapis.aspx?selectedId=433001020¤tPage=1&searchById=100&sort=0&age=0&spid0=100&spv0=Ma%C5%A1a+-+knji%C5%BEevni+lik&mdid0=0&vzid0=0&xm0=1> (13.5.2021.)

⁹³ Kako muzej živi?. // Školska knjiga. Dostupno na: <https://shop.skolskknjiga.hr/kako-muzej-zivi.html> (13.5.2021.)

Navedene publikacije pisane su tekstom koji je namijenjen osobama rane školske dobi. *Kako muzej živi?* prilagođen je čitateljima od šeste životne dobi na dalje, tako da se prema stupnju mentalne retardacije ubraja u publikaciju za umjerenu retardaciju čija se mentalna dob proteže od 6 do 9. Iako su spomenute publikacije navedene kao dječje, one su prema svom jezičnom obliku i grafičkom uređenju adekvatne i za osobe s intelektualnim poteškoćama. Svojim jednostavnim stilom pisanja koji je popraćen prigodnim ilustracijama, osobe s intelektualnim poteškoćama različite dobi (djeca/odrasli) mogu koristiti navedene publikacije te pomoću njih razumjeti rad muzejskih institucija, ali i probuditi interes za sudjelovanjem u njemu.

6.4. Ivan Meštrović: lako razumljiva knjiga

Ivan Meštrović jedan je od najznačajnijih hrvatskih umjetnika 20 stoljeća. Povodom njegovog aktivnog i jedinstvenog angažmana u različitim područjima umjetnosti- kiparstvu, slikarstvu, arhitekturi i književnosti, u Hrvatskoj je otvoreno nekoliko muzeja sastavnica koje čuvaju i promiču Meštrovićeve radove. Sastavnice Muzeja Ivana Meštrovića čine: Atelijer Meštrović (Zagreb), Galerija Meštrović (Split), obiteljska vila i renesansni kaštilac (crkva) u Splitu i Otavicama.⁹⁴

Godine 2017. izlazi prva od planiranih 10 knjiga u nakladničkom nizu „Lako razumljiva knjiga“ Muzeja Ivana Meštrovića. Lako razumljiva knjiga „Ivan Meštrović“ prva je ilustrirana knjiga muzejskog izdavaštva koja nosi *Europski znak za lako razumljive informacije*. Autorica teksta i urednica Maja Šeparović Palada (viša kustosica Muzeja) uz suradnju ilustratora Stipana Tadića predstavlja 13 razdoblja Meštrovićevog života. Knjiga je tiskana iz financijskih sredstava Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Muzeja Ivana Meštrovića, a izašla je u nakladi od 300 primjeraka. Lako razumljiva knjiga namijenjena je svim čitateljima, a posebice onima s intelektualnim poteškoćama kojima je teže savladati čitanje i razumijevanje sadržaja. Publikacija je pohvaljena od strane europske udruge osoba s intelektualnim poteškoćama *Inclusion Europe* s obrazloženjem da ispunjava sve kriterije Europskih standarda za izradu lako razumljivih informacija.⁹⁵

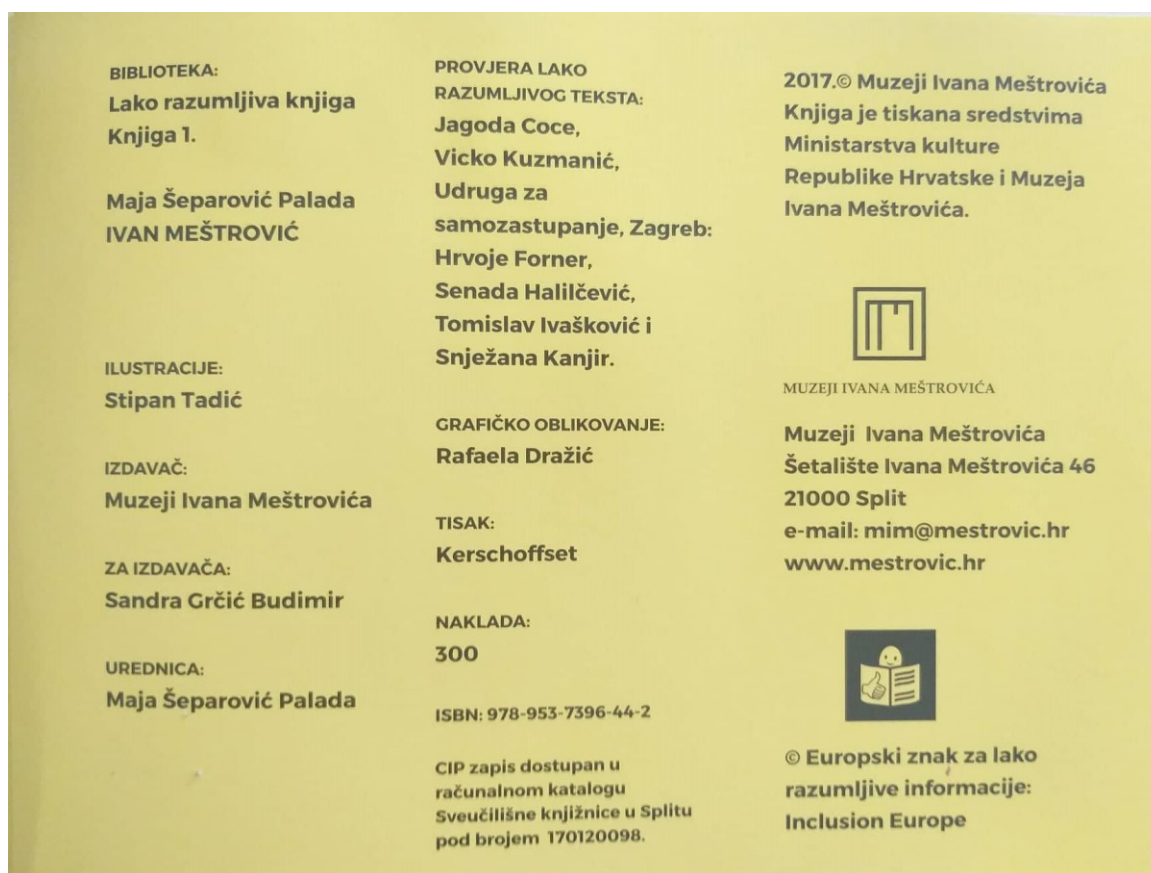
Godine 2019. Muzeji Ivana Meštrovića izdaju novu knjigu iz niza „Lako razumljive knjige“ s naslovom *Ivan Meštrović u Splitu*. Tema ove knjige je Meštrovićevo djelovanje na području

⁹⁴ Osnutak muzeja. // Muzeji Ivana Meštrovića. Dostupno na: <https://mestrovic.hr/o-muzejima/> (16.5.2021.)

⁹⁵ Lako razumljiva knjiga Ivan Meštrović. // Culturenet.hr. Dostupno na: <https://www.culturenet.hr/default.aspx?id=79370> (15.5.2021.)

grada Splita, počeci učenja kiparstva i njegov utjecaj na različitim područjima umjetnosti. Lako razumljiv tekst prve edicije prati četrnaest ilustracija hrvatskog umjetnika Stipana Tadića dok drugu publikaciju *Ivan Meštrović u Splitu* ilustrativno uređuje Ivan Svaguša, također s četrnaest prikaza Meštrovićeva života. Obje publikacije iznose jednak broj stranica (34 stranice) i ilustracija (14 ilustracija). Pisane su na hrvatskom jeziku, a tematski svrstane pod biografiju Ivana Meštrovića. Što se tiče uređenja knjiga je tvrdo ukoričenog, malog formata visine 15 cm i širine 21 cm. Oblik knjige prilagođen je osobama s intelektualnim poteškoćama. Publikacija je tiskana na malom broju stranica, tvrdo ukoričena je (što olakšava njezino korištenje, kompaktnost), sadržajno je i stilski prilagođena lakom čitanju.

Bibliografski podatci obje knjige navedeni su na zadnjoj stranici, na njima se mogu pronaći podatci o ilustratoru, autoru, biblioteci, izdavaču, uredniku, tisku, nakladi, ISBN, podatci o osobama koje su vršile provjeru lako razumljivog teksta, logo muzeja i kontakt te Europski znak za lako razumljive informacije: Inclusion Europe. Podatci su prikazani na slici 1.

Slika 1. Bibliografski podatci prve knjige

Bibliografski podaci za 1. i 2. knjigu iz niza *Lako razumljiva knjiga* su sljedeći:

- Ivan Meštrović / Maja Šeparović Palada ; ilustracije Stipan Tadić. - Split : Muzeji Ivana Meštrovića, 2017. - [34] str. : ilustr. ; 15x21 cm. - (Biblioteka Lako razumljiva knjiga ; knj. 1) Prilagođena građa lagana za čitanje.
- Ivan Meštrović / Maja Šeparović Palada ; ilustracije Ivan Svaguša. - Split : Muzeji Ivana Meštrovića, 2019. - [34] str. : ilustr. ; 15x21 cm. - (Biblioteka Lako razumljiva knjiga ; knj. 2) Prilagođena građa lagana za čitanje.

Na početku prve publikacije „Ivan Meštrović“ čitatelj se upoznaje s osnovnim informacijama o djelovanju Ivana Meštrovića. Spominju se razdoblja u kojem je djelovao, područja umjetnosti koja je dotaknuo svojim djelovanjem, teme koje je najčešće pokrивao u svojim radovima. Također, u početku čitatelj saznaje i neke privatne informacije koje se dodiruju podrijetla, obitelji i ekonomskog statusa. Nakon sažetog i preglednog teksta javlja se prva ilustracija koja prikazuje Meštrovića kao dijete s roditeljima u rodnom kraju. Igra spajanja teksta i ilustracije koja pobliže objašnjava Meštrovićev život, jedan je od ključnih segmenata pri pisanju lako razumljive knjige. Ona čitatelju daje likovni uvid vezan uz tekst kako bi ga čitatelj lakše percipirao. Na prikazanoj slici 2. vidimo s lijeve strane ilustraciju koja prikazuje I. Meštrovića u razdoblju kada je živio s braćom i roditeljima u selu Otavice (slika je preuzeta iz publikacije). S desne strane Slika 3. prikazuje tekst pisan jednostavnim, logičnim slijedom, vidnim proredom između teksta i podebljanim, uvećanim slovima. Ovdje se vidi primjer spajanja sadržaja teksta s ilustracijom koja produbljuje njegovo značenje. Tekst u navedenom primjeru napominje rane početke I. Meštrovića u rezbarenju kipova dok obavlja posao čuvanja ovaca. Na ilustraciji su prikazani svi segmenti teksta; od onih da je u kući živjelo više stanara, preko dječaka koji čuva ovce i rezbari meko drvo do okruženja u kojem se nalazi. Ilustrator ove publikacije Stipan Tadić pomoću detalja odjeće i frizure pokušava dodatno čitatelju prikazati razdoblje i društvo iz kojeg I. Meštrović dolazi. U dijelu publikacije koji govori o Meštroviću kao studentu kiparstva i arhitekture na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču ubacuje reprezentativni stil odijevanja tog razdoblja (prikazano slikom 4. ilustracija Meštrovića-studenta). Sitnim detaljima, kao što je srce na papiru (I. Meštrović crta na

predavanju) podudara se s dijelom teksta (slika 5.) u kojem autorica navodi Meštrovićevo upoznavanje s budućom ženom u studentskim danima.⁹⁶

Slika 2. Ilustracija djetinjstva

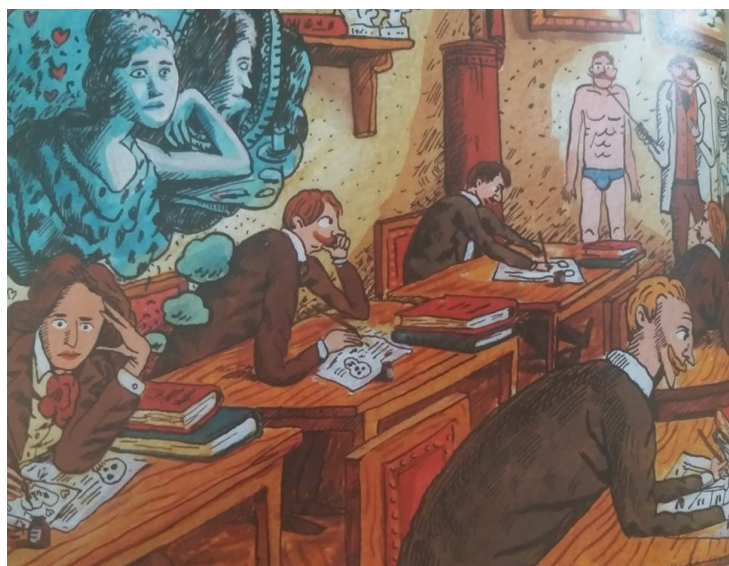
Djetinjstvo, 1883. – 1900.

Ivan Meštrović je proveo djetinjstvo u selu Otavicama pokraj Drniša.

Odrastao je s ocem, majkom, braćom Markom i Petrom te sestrama Mandom, Birom i Danicom.

Kao dječak čuvao je ovce i rezbario kipove u mekom drvu i kamenu muljici.

Slika 3. Tekst priložen uz ilustraciju djetinjstva

Slika 4. Ilustracija Meštrovića-studenta

Ivan Meštrović studira kiparstvo i arhitekturu na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču.

U Beču upoznaje djevojku Ružu Klein kojom će se oženiti.

Slika 5. Tekst priložen uz ilustraciju Meštrovića kao studenta

⁹⁶ Ilustrirana biografija. // Tportal.hr. Dostupno na: <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/predstavljamo-jedinstvenu-knjigu-o-mestrovicu-zivot-velikoga-kipara-u-14-slika-foto-20171123> (21.5.2021.)

Navedene dvije knjige edicije „Lako razumljive knjige“ jedini su pronađeni primjeri muzejskog izdavaštva za osobe s intelektualnim poteškoćama na prostoru Hrvatske. Njihov izlazak upućuje na promjenu u muzejskom nakladništvu s nadom da će potaknuti i ostale muzeje na ostvarivanje jednakih prava za sve njihove korisnike.

6.5. Dodatna saznanja iz komunikacije s muzejskim djelatnicima te članovima jedne udruge i obrazovnog centra

U svrhu pisanja diplomskog rada, a s namjerom da se potakne uključivanje osoba s intelektualnim poteškoćama u aktivnije sudjelovanje i izjednačavanje razine pristupačnosti pri susretu s muzejskim sadržajem, poslan je upit s nekoliko pitanja Udruzi za podršku osobama s intelektualnim oštećenjima Vjeverica, Muzejima Ivana Meštrovića i organiziran je kratak razgovor sa štićenicom Centra za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju Podravsko sunce. Naime, poradi pandemije nije bilo moguće ostvariti kraće prave polustrukturirane intervju s predstavnicima spomenutih udruga i institucija.

- **Muzeji Ivana Meštrovića**

Muzeji Ivana Meštrovića 2017. godine počinju s izdavanjem publikacija unutar nakladničkog niza *Lako razumljiva knjiga*. Njihove publikacije „Ivan Meštrović“ i „Ivan Meštrović u Splitu“ jedini su pronađeni primjerci muzejskih publikacija namijenjenih osobama s intelektualnim poteškoćama na prostoru Hrvatske. Njihov prikaz vidljiv je u prethodnom poglavlju.

Navedena publikacija prekretnica je muzejskog izdavaštva sastavljena s ciljem približavanja muzeja svim njegovim korisnicima. Za potrebe rada poslan je upit Muzejima Ivana Meštrovića kako bi se iz prve ruke dobio uvid u problematiku izrade ovakve publikacije te kako bi se saznala potreba za njezinim objavljivanjem.

U telefonskom razgovoru s autoricom navedenih publikacija Majom Šeparović Palada saznalo se dodatno o iskustvu spomenutih izdanja. Autorica, koja je ujedno i viša kustosica Galerije Meštrović u Splitu, prije rada na ovoj jedinstvenoj ediciji osmislila je i druge projekte namijenjene osobama s invaliditetom. Jedan od projekata koji je autorica izdvojila u razgovoru jesu reljefne razglednice s motivima Meštrovićevih crteža za slijepe, slabovidne i videće osobe, koje su nastale 2004. godine u suradnji s prof. Jasenkom Splivalo i grupom učenika „Baština-nama je stalo“ te sa Županijskom udrugom slijepih, Split. To su ujedno i

prve takve razglednice u Hrvatskoj i šire. Također, sudjelovala je i na radionicama Tiflološkog muzeja u Zagrebu, koje su joj bile korisne pri razumijevanju potreba i prava slijepih i slabovidnih korisnika, te ju potakle na nove ideje. Napominje važnost obaveze kustosa i muzejskih djelatnika prema svim muzejskim posjetiteljima. Ističe kako pri izradi ovakvog tipa publikacija govorimo o prilagodbi muzejskog sadržaja, ali i o ispunjavanju obaveza koje muzeji kao kulturne i društvene ustanove nose. Nakon izdanja druge knjige iz nakladničkog niza, uskoro se očekuje i novo izdanje naslovljeno „Ivan Meštrović u Beču“, a kojim će se nastaviti s prezentiranjem umjetnikova djelovanja u inozemstvu (Meštrovićev život u Beču, Parizu, Rimu i Londonu) te i u Zagrebu prije konačna odlaska za Ameriku. U razgovoru je autorica otkrila i ideju promjene ilustratora za svako novo izdanje, sa željom prikazivanja Meštrovićeva života putem različitog likovnog izričaja. Ilustratori će se kroz svako izdanje izmjenjivati kako bi se prikazao različiti pristup, drugačija likovna poetika. Napomenula je kako je ilustracija izuzetno bitan dio pri izradi ovakve vrste publikacije jer pospješuje razumijevanje teksta. Odabrani ilustratori mladi su akademski slikari koji na ovaj način i sami uče o likovnom izričaju koji je namijenjen ciljanoj skupini korisnika. Autorica nam je tijekom razgovora najavila skoru promociju audio vodiča Galerije Meštrović za slijepe i slabovidne osobe, koji je realiziran u proljeće ove, 2021. godine. Za kraj razgovora napomenula je važnost muzeja u pristupu različitim grupama korisnika te potrebi prilagodbe muzejskog sadržaja. Također, naglasila je želju za ispunjavanjem obaveza svih muzejskih i galerijskih institucija prema svojim korisnicima. Nedostatak financijskih sredstava, kadra i vremena često su izgovori, koje bi ovakav tip institucija trebao sve više prevladavati.⁹⁷

Razgovor s višom kustosicom Majom Šeparović Palada, inicijatoricom i autoricom ove jedinstvene edicije „Lako razumljiva knjiga“ potvrdio je činjenicu kako pojedinac (u suradnji s drugima) može napraviti veliki iskorak u radu.

- **Vjeverica – Udruga za podršku osobama s intelektualnim oštećenjima Grada Zagreba**

Udruga za podršku osobama s intelektualnim oštećenjima Grada Zagreba okuplja osobe s intelektualnim poteškoćama, njihove obitelji, skrbnike, stručnjake i volontere s ciljem rada u korist osoba s intelektualnim poteškoćama. Unutar udruge stvoren je klub Vjeverica

⁹⁷ U razgovoru s autoricom

namijenjen odraslim osobama s intelektualnim poteškoćama. Klub im organizira poludnevne boravke kombinirane uz kreativne, rehabilitacijske, sportske i ostale sadržaje.

Udruzi je poslan kratak upit koji se odnosi na količinu sadržaja koju muzeji nude njihovim štićenicima. Također postavljeno je i pitanje vezano uz muzejske publikacije i izložbene tekstove, odnosno koliko su štićenici udruge u mogućnosti sami koristiti muzejske publikacije te izložbene tekstove s kojima se susreću pri dolasku u muzej.

Radna terapeutkinja udruge ukratko je prilagodila pitanja i odgovore upućene njezinim korisnicima. Korisnici udruge naveli su kako ih muzeji i muzejski sadržaji privlače te ih rado posjećuju. Priopćili su kako samostalno ne posjećuju muzeje, nego putem udruge ili organizacija čiji su članovi. Svaki njihov odlazak u muzej bio je organiziran uz stručno vodstvo djelatnika udruge i uz vodstvo kustosa muzeja kojeg posjećuju. Veći broj korisnika navodi kako je stručno vodstvo uvijek dobro pripremljeno te da im kustosi prilagođavaju sadržaj kako bi ga mogli razumjeti. Ono što su naveli kao zamjerku je činjenica da je obilazak muzejskog prostora vremenski ograničen, stoga nisu u mogućnosti postavljati željena pitanja i razumjeti sve što im je preneseno. Što se tiče muzejskih publikacija i izložbenog teksta njega zaobilaze, bez vodiča i djelatnika Udruge teško im je samostalno obilaziti muzejski postav. Predmetne legende, uvodni tekst i ostali izložbeni im je presitan i samostalno nerazumljiv.

Ono što su izdvojili je posjet Muzeju suvremene umjetnosti. Kustosi su im prilikom svakog posjeta predstavili i pojasnili na korisnicima pristupačan način trenutni izložbeni postav. Zajedno s korisnicima djelatnici Muzeja izražavali su svoja mišljenja i dojmove. Iz Udruge su također napomenuli kako uz dobre kustose koji razumiju potrebe svih svojih korisnika samostalno istraživanje izložbenog postava nije potrebno. Također, udruga je navela kako i sudjeluje u projektu pod nazivom Drugačiji i jednaki koji se provodi u suradnji s Muzejom suvremene umjetnosti u Zagrebu. Projekt je financiran iz sredstava Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske. Primjećuju kako je to pozitivan primjer kako i na koji način se osobama s invaliditetom može približiti umjetnost i kulturni sadržaji. Cilj projekta je osmišljavanje i provedba umjetničko edukativnih programa za osobe s intelektualnim oštećenjima, s posebnim naglaskom na individualizirani pristup svakom sudioniku, prilagodbu prostora namijenjenog za održavanje programa te edukaciju stručnog osoblja za provedbu programa. U sklopu projekta održavale su se radionice u prostorijama Udruge pod vodstvom kustosice iz Muzeja i art terapeutkinje. Radionice su bile posebno prilagođene za osobe s intelektualnim poteškoćama. Ciljevi radionica su: poticanje interesa za likovnu

umjetnost, razumijevanje koncepta umjetnosti i razvoj osjećaja za lijepo, učenje novih likovnih tehnika kojima će korisnici dobiti nove alate za samoizražavanje, razvoj neverbalnih načina komunikacije, osjećaja i misli putem likovnih medija, samoekspresija, iskustvo sebe kao kreativnog bića – novi identitet (razvijanje osjećaja osobne vrijednosti, samopouzdanja i motivacije, ponos, zadovoljstvo i opuštanje), stjecanje novih iskustava kroz igru, istraživanje i manipuliranje sa senzorički raznolikim likovnim materijalima, kao i netipičnim materijalima, što doprinosi osjećaju veće kontrole nad životom, razvoj interpersonalne interakcije i unapređenje osobnih potencijala za razvoj odnosa i rješavanje problema i konflikta, prevencija psihosomatskih bolesti, mobilnost i socijalizacija.

- **Razgovor sa štićenicom Centra za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju Podravsko sunce u Koprivnici**

Kako bi se zaokružila cjelina istraživanja, organiziran je kratak razgovor s jednom od štićenica Centra za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju Podravsko sunce. Formirana su kratka pitanja vezana uz pristupačnost muzejskih institucija i razina zadovoljstva usluga koje muzej nudi njezinim korisnicima.

Razgovor je organiziran putem izmjene poruka u kojima je sudjelovala i sestra ispitanice kako bi zajednički odgovorili na nekoliko pitanja vezanih uz muzejski rad i muzejske publikacije.

U nastavku se navode postavljena pitanja te odgovori ispitanice.

1. Koje muzeje ili kulturna mjesta si do sada posjetila?
„Posjetila sam Muzej grada Koprivnice, Samoborski muzej, Muzej krapinskih neandertalaca, Kulturni centar Mato Lovrak, dvorac Tikveš i Trakošćan.“
2. Možeš li izdvojiti jedan koji ti se najviše svidio?
„Najviše mi se svidio Muzej krapinskih neandertalaca.“
3. Kakav ti se čini tekst s kojim se susrećeš u muzeju (izložbeni tekst, letci, brošure, katalog i ostali)?
„Tekst je većinom presitan s obzirom da imam veliku dioptriju i da mi je potrebno više koncentracije za čitanje.“

4. Koje promjene bi voljela doživjeti pri posjetu muzeju?

„ Voljela bih više audiovizualnog sadržaja, promijenila bih boju zidova i povećala slova na svim muzejskim publikacijama.“

5. Jesi li do sad sudjelovala u nekim muzejskim aktivnostima - radionicama, druženjima?

„Do sada nisam sudjelovala na muzejskim radionicama.“

Štićenica Centra za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju Podravsko sunce u Koprivnici odgovorila je na nekoliko pitanja vezanih uz muzejske publikacije i muzejski rad iz vlastite perspektive. Odgovori su koordinirani uz pomoć starije sestre i prilagođeni njezinom razumijevanju. Ispitanica je mlada osoba kojoj je dijagnosticirana umjerena mentalna retardacija što znači da može u sigurnim okvirima samostalno obavljati životne zadaće uz potporu zajednice. Na pitanje vezano uz zadovoljstvo postignuto boravkom u muzeju djevojka je istaknula Muzej krapinskih neandertalaca kao njoj najzanimljiviji. Ono što se da naslutiti iz odgovora je dinamika izložbenog prostora muzeja koja svakako svima ostaje u sjećanju.

Kod pitanja koje je vezano uz muzejske publikacije djevojka je navela problem s kojim se susreće prilikom posjećivanja muzeja, a neki od njih su presitna slova i otežan tekst za čitanje. Na kraju izmijenjenih poruka djevojka je uz podršku sestre navela sugestije koje bi voljela da muzejske institucije primijene u svom radu. Neke od njih su uvođenje audiovizualnog sadržaja, uvećana slova na svim muzejskim publikacijama i promjena boje zidova.

7. Zaključak

Muzej je kulturna ustanova koja obavlja muzejsku djelatnost. Njegova glavna uloga leži u očuvanju, istraživanju i prezentiranju muzejske građe s ciljem promicanja materijalne i nematerijalne kulturne baštine. On kao pravna ili privatna ustanova djeluje u službi društva. Osigurava dostupnost posjetiteljima i nudi im mogućnost učenja, promatranja muzejske građe. Putem muzejskih publikacija muzeji komuniciraju sa svojim korisnicima i potencijalnim posjetiteljima. U toj komunikaciji oni prezentiraju rad muzeja, istraživanja koja su se provodila, saznanja koja su se stekla te privlače posjetitelja. Za potrebe pisanja ovoga rada muzejske publikacije podijeljene su unutar tri kategorije muzejskog izdavaštva: znanstveno i priručno izdavaštvo, izdavaštvo kao sredstvo promidžbe i izdavaštvo novih medija. Sve tri skupine izdavaštva izdaju specifične publikacije koje doprinose radu muzeja, a kako su muzeji u službi društva, time doprinose i cijeloj ljudskoj zajednici.

Problematika ovog rada temelji se na uvjerenju u potrebu pružanja jednakih usluga muzeja svim korisnicima, s naglaskom na osobe s intelektualnim poteškoćama. Osobe s intelektualnim poteškoćama vrlo često se nalaze na margini društva zbog nedovoljne socijalne potpore. Većina osoba s intelektualnim poteškoćama u starijoj dobi zahtijeva institucionalizaciju, također, povećan je rizik od razvijanja stanja depresije, anksioznosti, kompulzivnih poremećaja i drugih. Društvena podrška bitan je činitelj u odrastanju osobe s intelektualnim poteškoćama. Ona umanjuje stresore s kojima se ova skupina društva svakodnevno susreće. Kulturne institucije, nažalost, još uvijek zaostaju u sferi pristupačnosti za sve korisnike.

U radu su prikazani neki od pozitivnih primjera inkluzije osoba s invaliditetom u djelovanje muzeja u Hrvatskoj. Muzej grada Zagreba koji izdaje vodič za slijepe i slabovidne, Tiflološki muzej koji ističe važnost svih pojedinaca zajednice i na tome uspostavlja brojne projekte, projekti muzeja istočne Hrvatske i dr. Ono što je svim navedenim projektima u radu zajedničko jest naglašeni rad prvo na uključivanju slijepih, slabovidnih i gluhih osoba. Godine 2017. Muzeji Ivana Meštrovića pokreću prvu publikaciju u nakladničkom nizu „Lako

razumljiva knjiga“ - Ivan Meštrović - namijenjenu osobama s intelektualnim poteškoćama. Iako razumljiva knjiga koju prate prigodne ilustracije prvi je primjer muzejskog izdavaštva formiran s namjerom inkluzije osoba s intelektualnim poteškoćama u rad muzeja. Publikaciju je uskoro popratila i druga knjiga pod nazivom Ivan Meštrović u Splitu. Ilustrirana kratka knjiga od svega 30-ak stranica pruža osobama s intelektualnim poteškoćama uvid u Meštrovićev život i opus njegovog djelovanja. Publikacije primjenjuju Europske standarde za izradu lako razumljivih informacija kako bi konačan produkt – ilustrirana knjiga bila prilagođena navedenoj skupini čitatelja. Ovim činom Muzeji Ivana Meštrovića polako otvaraju vrata svim svojim korisnicima i potiču pozitivnu promjenu muzejskog izdavaštva. Iako na prostorima Hrvatske muzeji često ostvaruju projekte i radionice namijenjene osobama s invaliditetom, uključivanje prilagođenih muzejskih publikacija prijeko je potrebno kako bi svi korisnici mogli svakodnevno koristiti usluge muzeja, a ne samo u određene dane, dane specijaliziranih radionica i tijekom pripremljenih prilagođenih izložbi.

Univerzalna izložba, prilagođena u svim segmentima za sve posjetitelje, cilj je kojemu muzejske ustanove trebaju težiti. Ono što je najmanje što muzeji mogu primijeniti u svom radu je uvođenje izložbenog teksta (uvodne, predmetne legende i dr.) koji je prilagođen svim korisnicima kako bi oni samostalno mogli istražiti izložbeni postav muzeja.

8. Literatura

About IFLA. // International Federation of Library Associations and Institutions. Dostupno na: <https://www.ifla.org/about>

Barbarić, A. ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis. Objedinjeno izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.

Benjak, T. Izvješće: o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2019.

Biografija i glavne teorije Howarda Gardnera. // Thooanorama 16.1.2016. Dostupno na: <https://hr.thpanorama.com/articles/psicologa/howard-gardner-biografa-y-teoras-principales.html>

Bullettino di archeologia e storia dalmatia. //BETA: Stari hrvatski časopisi. Dostupno na: <http://dnc.nsk.hr/journals/LibraryTitle.aspx?id=a98c656e-ad63-4ea0-a1f7-07ee5288c99a> (30.5.2021.)

Cannon-Brookes, P. Dugoročna odgoornost muzejskih publikacija. // Informatica museologica 32, 3-4 (2001.), str. 6-9.

Ciljevi i poslanje. // Muzejska udruga istočne Hrvatske. Dostupno na: <https://www.muih.hr/o-nama/ciljevi-i-poslanje> (20.6.2021.)

COME-IN! Priručnik za muzeje. // Arheološki muzej Istre. Dostupno na: http://www.ami-pula.hr/uploads/media/Prirucnik_COME-IN_.pdf

COME-IN. // Arheološki muzej Istre. Dostupno na: <http://www.ami-pula.hr/projekti/come-in/> (20.6.2021.)

Članovi udruge. // Muzejska udruga istočne Hrvatske. Dostupno na: <https://www.muih.hr/clanovi-udruge/muzeji> (20.6.2021.)

Druga prava autora. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Dostupno na:
<https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/sadrzaj/druga-prava/>
(10.5.2021.)

Dumančić Poljski, Š. Analiza muzejskih edukativnih publikacija za djecu i mlade te njihova uloga u obrazovnom sustavu: diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2015.

Europski tjedan mobilnosti-„Nino te vodi po Karlovcu“. // Udruga osoba s invaliditetom karlovačke županije. Dostupno na: <https://uosikazu.hr/europski-tjedan-mobilnosti-nino-te-vodi-po-karlovcu/> (10.5.2021.)

Gabriel D.M. Građa lagana za čitanje: kako raditi prilagodbu tekstova. // Novosti Hrvatsko knjižničarsko društvo, 61(2013) Dostupno na:
<https://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/840>

Grbavica, T. Zdravstvena njega osoba s intelektualnim teškoćama: završni rad. Split: Sveučilišni odjel zdravstvenih studija, 2018.

Guide to reading levels. // Araphoe Libraries. Dostupno na:
<https://arapahoelibraries.org/guide-to-reading-levels/>

ICOM Publishing Manual. 1. elektroničko izd. The International Council of Museums, 2017. Dostupno na: https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/Publishing-Manual_2017-EN.pdf (11.6.2021.)

Ilustrirana biografija. // Tportal.hr. Dostupno na:
<https://www.tportal.hr/kultura/clanak/predstavljamo-jedinstvenu-knjigu-o-mestrovicu-zivot-velikoga-kipara-u-14-slika-foto-20171123> (21.5.2021.)

Imovinska prava autora. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Dostupno na:
<https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/sadrzaj/imovinska-prava/>
(10.5.2021.)

Informacije za sve: Europski standardi za izradu lako razumljivih informacija. 1. elektroničko izd. (prema tiskanom izd. iz 2009.). Inclusion Europe, 2013. Datoteka Issuu. Dostupno na:
https://issuu.com/damyan/docs/2551-information_for_all-hr-07-web (5.5.2021.)

Informatica Museologica. // Muzejski dokumentacijski centar. Dostupno na: <https://www.mdc.hr/hr/mdc/publikacije/informatica-museologica/najnoviji-broj/> (17.6.2021.)

Intelektualne teškoće. // Hrvatski savez udruga osoba s intelektualnim teškoćama. Dostupno na: <https://www.savezosit.hr/inelektualne-teskoce/>

Inteligencija. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, cop. 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27600>

ISBN // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: leksikografski zavod Miroslav Krleža, Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27889> (11.6.2021.)

ISSN // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: leksikografski zavod Miroslav Krleža, Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27971> (11.6.2021.)

Kako muzej živi?. // Školska knjiga. Dostupno na: <https://shop.skolskaknjiga.hr/kako-muzej-zivi.html> (13.5.2021.)

Krtica Talpa istražuje Muzej grada Zagreba, 2020. // Muzej grada Zagreba. Dostupno na: <http://www.mgz.hr/hr/izdavastvo/krtica-talpa-istrazuje-muzej-grada-zagreba-2020-,3266.html> (20.6.2021.)

Lako razumljiva knjiga Ivan Meštrović. // Culturenet.hr. Dostupno na: <https://www.culturenet.hr/default.aspx?id=79370> (15.5.2021.)

Maroević, I. Muzejska publikacija kao oblik muzejske komunikacije. // Informatica Museologica 32, 3-4 (2001.), str. 10-13.

Maša i muzej. // Katalog Knjižnica grada Zagreba. Dostupno na: <https://www.katalog.kgz.hr/pagesresults/bibliografskiZapis.aspx?selectedId=433001020¤tPage=1&searchById=100&sort=0&age=0&spid0=100&spv0=Ma%C5%A1a+-+knji%C5%BEevni+lik&mdid0=0&vzid0=0&xm0=1> (13.5.2021.)

MDC danas. // Muzejski dokumentacijski centar. Dostupno na: <https://www.mdc.hr/hr/mdc/o-nama/mdc-danas/o-mdc-u/> (17.6.2021.)

Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema. // Hrvatski zavod za javno zdravstvo: izdaje Medicinska naklada. / Zagreb: Medicinska naklada, 2012. Str 319.

Dostupno i na: https://apps.who.int/iris/bitstream/10665/44081/1/9789241547666_hrv.pdf

Moralna prava autora. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Dostupno na:

<https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/sadrzaj/moralna-prava/>
(10.5.2021.)

Morning at the Museum. // Smithsonian Institution. Dostupno na:

<https://access.si.edu/program/morning-museum> (4.5.2021.)

Muzej za sve. // Muzejska udruga istočne Hrvatske. Dostupno na:

<https://www.muuh.hr/publikacije/585-muzej-za-sve> (20.6.2021.)

Muzeji za sve. // izdaje Muzejska udruga Istočne Hrvatske. / Zagreb: Muzejska udruga istočne Hrvatske, 2013. Str. 46-49. Dostupno i na:

https://www.muuh.hr/images/stories/novosti/2013/gluo/Muzeji_za_sve_2013.pdf

Nakladnik. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: leksikografski zavod Miroslav

Krleža, Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42840> (10.5.2021.)

Nakladništvo. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: leksikografski zavod Miroslav

Krleža, cop. 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42840>
(6.4.2021.)

Novi vodiči po Muzeju grada Zagreba. // Informatica museologica 36, 1-2 (2005.). str. 1.

O nama. // Tiflološki muzej. Dostupno na: <http://www.tifloloski.s11.novenaweb.info/hr/o-nama/o-tifloloskom-muzeju/#sto-zelimo-postici> (20.6.2021.)

Osnutak muzeja. // Muzeji Ivana Meštrovića. Dostupno na: <https://mestrovic.hr/o-muzejima/>
(16.5.2021.)

Povijesni pregled. // Arheološki muzej u Zagrebu. Dostupno na:

<https://www.amz.hr/hr/virtualni-muzej/vodici-kroz-stalni-postav/pretpovijest/povijesni-pregled/> (30.5.2021.)

Povijest muzeja. // Tiflološki muzej. Dostupno na: <http://www.tifloloskimuzej.hr/hr/o-nama/povijest-muzeja/> (20.6.2021.)

Povijest. // Arheološki muze Istre. Dostupno na: <http://www.ami-pula.hr/o-muzeju/povijest/> (20.6.2021.)

Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Muzejskog dokumentacijskog centra. // Muzejski dokumentacijski centar. Dostupno na: https://www.mdc.hr/files/images/mdc/otomana/MDC_pravilnik_2015a.pdf

Predstavljanje slikovnice Nino te vodi po Karlovcu autorice Sande Kočevar. // Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“. Dostupno na: <http://www.gkka.hr/predstavljanje-slikovnice-nino-te-vodi-po-karlovcu-autorice-sande-kocevar-stepinac/> (13.5.2021.)

Pristupačnost muzeja. // Muzej grada Zagreba. Dostupno na: <http://www.mgz.hr/hr/o-muzeju/pristupacnost-muzeja/> (20.6.2021.)

Project SEARCH. // Smithsonian Institution. Dostupno na: <https://access.si.edu/program/project-search-smithsonian-institution> (4.5.2021.)

Promidžba// Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: leksikografski zavod Miroslav Krleža, Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42840> (1.6.2021.)

Radovanlija Mileusnić, S. "Kako objaviti dobru muzejsku knjigu" - edukativne radionice o muzejskom nakladništvu. // Informatica museologica 44, 1-4 (2013.). str. 222-224.

Radovanlija Mileusnić, S. CD-ROM-ovi u hrvatskom muzejskom izdavaštvu. // Informatica museologica 31, 1-2 (2000.). str. 54-57.

Radovanlija Mileusnić, S. Muzejsko izdavaštvo – čuvar zavičajnog identiteta. // Hrvatsko knjižničarsko društvo 51, 1-4 (2008.), str. 111.

Smithsonian Institution's User Expert Advisory Group. // Smithsonian Institution. Dostupno na: <https://access.si.edu/program/user-expert-advisory-group> (4.5.2021.)

Smithsonian Institution. // Smithsonian Guidelines for Accessible Exhibition Design. Dostupno na: <https://www.thc.texas.gov/public/upload/publications/Smithsonian%20Guidelines%20for%20accessible%20design.pdf>

Smjernice za COME-IN! // Arheološki muzej Istre. Dostupno na: http://www.ami-pula.hr/uploads/media/Smjernice_COME_IN.pdf

Smjernice za građu laganu za čitanje. 2. elektroničko izd. (prema tiskanom izd. iz 2010.)
Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Dostupno na:
[file:///C:/Users/Filip/Downloads/GradaCitanje_Smjernice%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Filip/Downloads/GradaCitanje_Smjernice%20(2).pdf)

Smjernice za prijavu i vrednovanje muzejskih programa. // Republika Hrvatska Ministarstvo kulture i medija. Dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/natjecaji-16274/javni-pozivi-404/pregled-natjecajne-dokumentacije-19861/smjernice-kulturnih-vijeca-i-povjerenstava/smjernice-za-prijavu-i-vrednovanje-muzejskih-programa-19991/19991>
(11.6.2021.)

Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom. // Hrvatski savez udruga invalida rada. Dostupno na:
https://www.hsuir.hr/Upload/Dokumenti/Standardna_pravila_1_20147394632.pdf

Stoti rođendan Etnografskog muzeja u Zagrebu: Noć Salamona Bergera. // Etnografski muzej. Dostupno na: <http://www.emz.hr/nocsalamonabegera/> (10.6.2021.)

Šola, Tomislav. Marketing i muzejsko izdavaštvo. // Informatica muzeologica 33, 1-2 (2002.), str. 61-66.

Zagrajski, M. Muzejsko nakladništvo u hrvatskoj: diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet, 2011.

Zakon o autorskim i srodnim pravima. // Narodne novine 167/03 (8.11.2018.) Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima> (10.5.2021.)

Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom. // Narodne novine 64/01 (24.7.2001.) Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/1293/Zakon-o-Hrvatskom-registru-o-osobama-s-invaliditetom> (10.4.2021.)

Zašto monografija? // Printera. Dostupno na: <http://www.printera.hr/hr/portfolio/monografije-i-fotomonografije> (1.6.2021.)

Izdavaštvo muzejskih publikacija za osobe s intelektualnim poteškoćama

Sažetak

U radu se definiraju osobe s intelektualnim poteškoćama, sagledava ih se kao muzejske posjetitelje i analizira usluge koje im današnji muzeji pružaju. Muzejske publikacije značajan su dio muzejske djelatnosti. One komuniciraju s posjetiteljima, daju im uvid u muzejski rad i pružaju informacije. U radu se opisuju projekti, publikacije i smjernice koje svojim djelovanjem potiču prilagođavanje muzejskih publikacija svim muzejskim posjetiteljima, a posebno osobama s intelektualnim poteškoćama.. Cilj ovoga rada je naglasiti važnost lako čitljivih informacija / lako čitljivih publikacija s namjerom da muzeji u budućnosti pruže jednaku razinu pristupačnosti svim svojim korisnicima.

Ključne riječi: *osobe s intelektualnim poteškoćama, muzejsko izdavaštvo, muzejske publikacije, inkluzija posjetitelja*

Publishing of museum publications for people with intellectual disabilities

Summary

The paper defines people with intellectual disabilities, views them as museum visitors and analyzes the services provided by today's museums. Museum publications are a significant part of museum activities. They communicate with visitors, give them insight into museum work and provide information. The paper describes projects, publications and guidelines that encourage the adaptation of museum publications to all museum visitors, especially people with intellectual disabilities. The aim of this paper is to emphasize the importance of easy-to-read information / easy-to-read publications with the intention that in the future museums provide the same level of conditions to all of their users,

Key words: *people with intellectual disabilities, museum publishing, museum publications, visitor inclusion*